Araştırma Makalesi *Research Article* DOI: 10.62425/jirs.1762914

İklim Krizi, Siyasal İstikrar ve Bölgesel Güvenlik: Bangladeş Örneği

Climate Crisis, Political Stability and Regional Security: The Case Study of Bangladesh

Esranur AYDIN[1]
[1]İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

Oya DAĞLAR MACAR[2]
[2]İstanbul Ticaret Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Bu çalışma, küresel ısınma ve iklim krizinin artan etkilerinin çevresel güvenlik boyutunda Bangladeş üzerindeki sonuçlarını; siyasal istikrar ve bölgesel güvenlik çerçevesinden incelemektedir. Coğrafi konumu ve yoğun nüfusu nedeniyle Bangladeş, iklim değişikliğinden en çok etkilenen ülkelerden biridir. Artan sel, tropikal kasırgalar, deniz seviyesindeki yükselme ve sıcak hava dalgaları yalnızca çevreyi değil, toplumun ekonomik ve siyasal yapısını da derinden etkilemektedir. Bu makalede nitel araştırma yöntemi kullanılarak Bangladeş'in çevresel kırılganlıkları, siyasal yapısı ve güvenlik politikaları tarihsel analiz ve içerik analizi yoluyla incelenmektedir. Bulgular, Bangladeş'te ortaya çıkan iklim kaynaklı risklerin, yalnızca ulusal sınırlarla sınırlı kalmayıp Güney Asya bölgesel güvenliğini etkileyen ve zamanla küresel ölçekte kolektif bir mücadeleyi zorunlu kılan çok boyutlu krizlere dönüşme potansiyeli taşıdığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Küresel ısınma, İklim Krizi, Siyasal İstikrar, Göç, Bölgesel İş Birliği, Bangladeş

ABSTRACT

This study examines the consequences of the increasing effects of global warming and the climate crisis on Bangladesh in terms of environmental security, within the framework of political stability and regional security. Due to its geographical location and dense population, Bangladesh is one of the countries most affected by climate change. Increasing floods, tropical cyclones, sea level rise, and heat waves deeply affect not only the environment but also the economic and political structure of society. This article uses qualitative research methods to examine Bangladesh's environmental vulnerabilities, political structure, and security policies through historical analysis and content analysis. The findings show that climate-related risks emerging in Bangladesh have the potential to become multidimensional crises that are not limited to national borders but affect South Asian regional security and, over time, necessitate a collective struggle on a global scale.

Keywords: Global warming, Climate Crisis, Political Stability, Migration, Regional Cooperation, Bangladesh

This article is produced from the master's thesis entitled "Climate Crisis, Political Stability and Regional Security: The Case Study of Bangladesh."

Bu makale "Küresel Isınma ve İklim Krizinin Asya ve Afrika Ülkelerine Doğuracağı Siyasi Sorunlar: Bangladeş Örneği Üzerine" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received 13.08.2025
Kabul Tarihi/Accepted 27.11.2025
Yayın Tarihi/Publication Date 31.12.2025

Corresponding Author/Sorumlu Yazar:
Esranur AYDIN
E-mail: esranur_aydinn@outlook.com

Cite this article:
Aydın, E., & Dağlar Macar, O. (2025). Climate Crisis, Political Stability and Regional Security: The Case Study of Bangladesh. *Journal of International Relations Studies, 5*(2), 54-77.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International License.

Giriş

Küresel ısınma ve iklim krizi, 21. yüzyılın en karmaşık ve çok boyutlu güvenlik sorunlarından biri olarak uluslararası gündeme girmiş ve önemli konulardan biri olmuştur. Bu kriz, yalnızca çevresel dengeleri değil aynı zamanda sosyo-ekonomik yapıları, siyasal istikrarı ve bölgesel güvenliği de doğrudan etkilemektedir. Uluslararası ilişkiler disiplininde giderek daha fazla önem kazanan "çevresel güvenlik" kavramı, geleneksel güvenlik anlayışının sınırlarını genişleterek çevresel tehditlerin siyasal sonuçlarını tartışmaya açmıştır.

Güvenlik, tarihsel olarak devlet merkezli ve askeri tehditlere odaklı bir kavram olarak ele alınırken, günümüzde çevresel sorunların da güvenlik gündemine dahil olması, bu alandaki yaklaşımların yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır (Bakan ve Şahin, 2018; Çalkıvik, 2021). Bu bağlamda iklim krizi hem ulusal hem bölgesel düzeyde güvenlik politikalarının dönüşümünü gündeme getirmiştir.

Bu çalışmanın amacı, iklim krizinin siyasal istikrar ve bölgesel güvenlik üzerindeki etkilerini Bangladeş örneği üzerinden incelemektir. Güney Asya'da yer alan ve yoğun nüfusuyla iklim değişikliğine karşı son derece savunmasız bir ülke olan Bangladeş; artan doğal afetler, çevresel göç ve ekonomik istikrarsızlık gibi etmenlerle birlikte hem iç güvenliğini hem de bölgesel ilişkilerini yeniden tanımlamak zorunda kalmaktadır. Artan şiddetteki tropikal kasırgalar, taşkınlar ve kuraklıkların yanı sıra deniz seviyesinin küresel ortalamaların üzerinde bir hızla yükselmesi; halkın sağlığını, yaşam koşullarını ve geçim kaynaklarını ciddi biçimde tehdit etmektedir. Bangladeş, aynı zamanda Asya kıtasında en yüksek sıcaklıkların gözlemlendiği ülkelerden biridir. Yılda ortalama 70 gün boyunca hava sıcaklığı 35°C'nin üzerine çıkmaktadır (Huq vd., 2024, s. 7).

Bu makalede nitel araştırma yöntemi kullanılacaktır. Kavramsal çerçeve, tarihsel analiz ve içerik analizi ile desteklenecek; Bangladeş'in çevresel hassasiyeti, siyasal yapısı ve güvenlik politikaları çok boyutlu bir biçimde değerlendirilecektir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Bangladeş'teki iklim değişikliği ve kırılganlık dinamikleri incelenecek; ikinci bölümde iklim krizinin siyasal istikrar üzerindeki etkilerine odaklanılacaktır. Üçüncü bölümde ise bu durumun bölgesel güvenlik açısından sonuçları ele alınacaktır. Analizler ve bölgesel analizler güvenlik teorisi üzerinden ele alınacak ve kullanılan literatür tarihsel analiz ve içerik analizi yapılarak incelenecektir.

Bangladeş'te İklim Değişikliği ve Kırılganlık Dinamikleri

Bangladeş Güney Asya'da bulunan az gelişmiş bir ülkedir. 2023 yılında yapılan son sayımın sonuçlarına göre Bangladeş'in nüfusu 171.466.990'dır (World Health Organization Data, t.y.). Kilometrekareye düşen nüfus 290-770 arasında değişim göstermektedir. 2023 verilerine göre nüfusun 102.069.155 kesimi kırsalda yaşamaktadır. Bu da toplam nüfusun %60,1'ine tekabül etmektedir (Macrotrends, t.y.). Bangladeş nüfusunun yaklaşık %20'si, ülke yüzölçümünün üçte birini oluşturan kıyı bölgelerinde yaşamaktadır. Bu yaklaşık 50 milyon kişinin deniz seviyesinden yalnızca beş metre daha yüksekte yaşadığı anlamına gelmektedir. Ülkenin büyük çoğunluğu geçimini tarım ve tarıma bağlı iş kolları ile sağlamaktadır. Fiziksel, ekonomik ve sosyal koşullar Bangladeş'i iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız ülkelerden biri yapmaktadır (Huq vd., 2024, s. 7; Sarkar, 2021, s. 152).

Bir ülkenin iklim değişikliğine karşı hassasiyeti, sosyal ve ekonomik sistemlerinin kuraklık ve sel gibi aşırı hava olaylarının olumsuz etkilerine ne ölçüde duyarlı olduğu ve bu etkilere uyum sağlayabilme kapasitesiyle belirlenmektedir (Sarkar, 2021, s. 156). Bu bağlamda, halihazırda yüksek nüfus yoğunluğuna sahip olan ve 2050 yılında yaklaşık 200 milyon kişiye ulaşacağı öngörülen Bangladeş'in iklim kaynaklı risklere karşı kırılganlığı daha da artmaktadır, çünkü hızla büyüyen nüfus, mevcut sosyal ve ekonomik sistemler üzerindeki baskıyı artırarak uyum kapasitesini sınırlamaktadır (International Monetary Fund, Asia and Pacific Dept., 2016, s. 10).

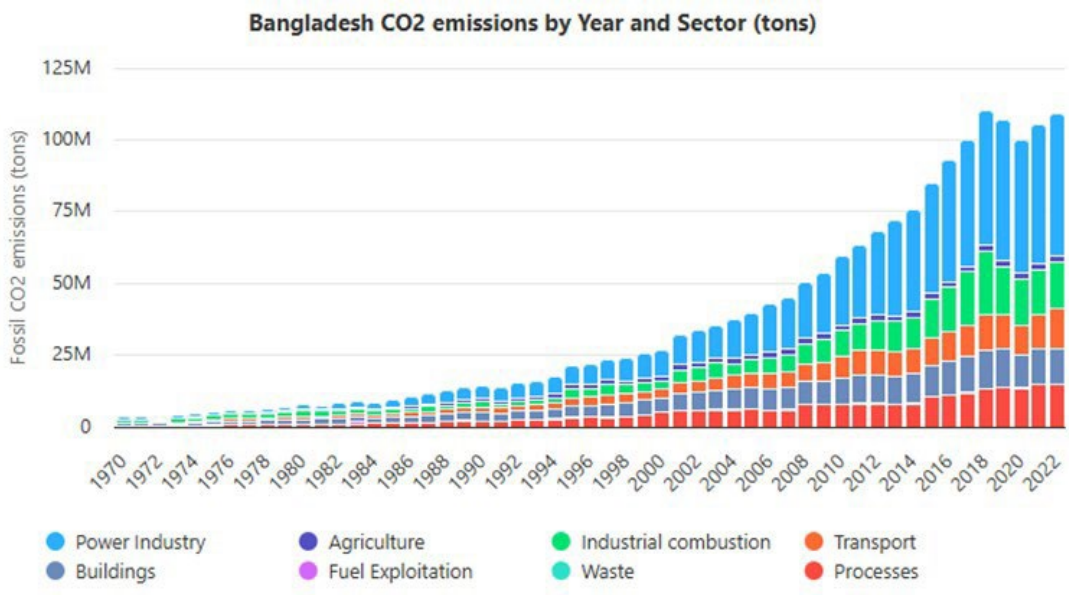
Bangladeş'in büyük bir kısmını Ganj, Brahmaputra ve Meghna Nehirleri oluşturmaktadır. Bu üç nehir birleşerek dünyanın en büyük deltalarından biri olan Ganj-Brahmaputra-Meghna Deltası'nı oluşturur. Bu delta hem bereketli tarım toprakları sağlar hem de taşkın riski taşır. Yağış rejiminin bozulması bu nehirlerdeki taşkın risklerini arttırmaktadır (Sarkar, 2021, s. 157).

Bangladeş'in coğrafi yapısı nehir sistemleri tarafından taşınan tortulardan oluştuğu için fizyografik bakımdan Bangladeş'in yüzey şekilleri büyük oranda alçak düzlüklere dayanmaktadır. Ülke topraklarının yaklaşık %80'i, deniz seviyesine oldukça yakın ortalama yükseltiye sahip taşkın ovalarından oluşmaktadır. Geriye kalan kısmı ise tepeler ve nispeten daha yüksek yer şekilleriyle karakterizedir. Güney Asya'daki coğrafi konumu, düşük rakımlı düz delta topoğrafyası, muson iklim bölgesinde yer

alması ve nüfusun büyük çoğunluğunun tarıma dayalı üretim ile ekonomik gelirini sağlaması Bangladeş'i iklim değişikliğine karşı savunmasız bırakmaktadır (Ahmed, 2006, s. 1; Sarkar, 2021, s. 154).

Grafik 1

Bangladeş'in Yıllık ve Sektörel CO2 Emisyonları (Ton)

(Worldometer. Bangladesh CO2 emissions by year and sector, erişim 30 Haziran 2025, Worldometer: https://www.worldometers.info/tr/co2-emisyonlari/banglades-co2-emisyonlari)

Yukarıdaki grafik verilerinden anlaşıldığı üzere, Bangladeş'te kişi başına düşen karbondioksit emisyonu 2022 yılında 109.075.300 ton olarak kaydedilmiştir. 2021 yılındaki verilere bakıldığında geçen seneye oranla karbondioksit emisyonunun %3,57 oranında arttığı gözlenmektedir. Worldometer sitesinde yer alan istatistiğe göre kişi başına düşen CO2 emisyonu Bangladeş'te kişi başına 0.64 ton olarak belirtilmiştir. Bu oran 2021 yılında 0.61 ton olarak hesaplandığı için 0.02 tonluk bir artış olmuştur. Bu, kişi başına CO2 emisyonunda %2,5'lik bir değişiklik anlamına gelmektedir (Worldometer, t.y.).

Yüzyılın sonuna kadar, en iyimser iklim senaryosu olan çok düşük emisyon düzeyinde dahi, Bangladeş'in 1981–2010 referans dönemine kıyasla ortalama sıcaklıklarda yaklaşık 0,8°C'lik bir artış yaşaması beklenmektedir. Orta düzey emisyon senaryosunda bu artışın 1,2 °C'ye, çok yüksek emisyon senaryosunda ise 2071–2100 yılları arasında 2,2 °C'ye kadar çıkacağı öngörülmektedir (Huq ve ark., 2024, s. 17).

İklim Değişikliğinin Etkileri

Bangladeş'in gündemine küresel ısınma ve iklim değişimi konuları yeni girmemiştir. Ülke, 1990'lı yılların başından beri iklim krizi ve iklim krizine bağlı olarak meydana gelen sıcak hava dalgaları, sel, tropikal kasırgalar ve kuraklıkla mücadele etmeye ve etkilerini minimalize etmeye çalışmaktadır (Hulme vd., 2016).

Bangladeş, 2000-2019 yılları arasında 185 aşırı hava olayına maruz kalmıştır. Bu durum ülkenin Küresel İklim Risk Endeksi'nde (*Global Climate Risk Index*) iklim değişikliğine karşı en savunmasız 7. ülke olarak yer almasına neden olmuştur (Huq vd., 2024, s. 2).

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) 28 Şubat 2022'de yayınladığı 6. Değerlendirme Raporunda Bangladeş için şu değerlendirmelerde bulunmuştur:

- Bangladeş'in kıyı kesiminde yaşamakta olan 26 milyon insan yüksek oranda tuzluluk[1] oranına maruz kalmaktadır. Hindistan ve Bangladeş için verimli tarım alanlarından olan Hint-Ganj Havzası, deniz seviyesinin yükselmesi ve fırtına dolaylı dalgaların artması kaynaklı olarak giderek tuzlanmakta ve kirlenmektedir. Bu durum ürün verimini azaltmakta ve

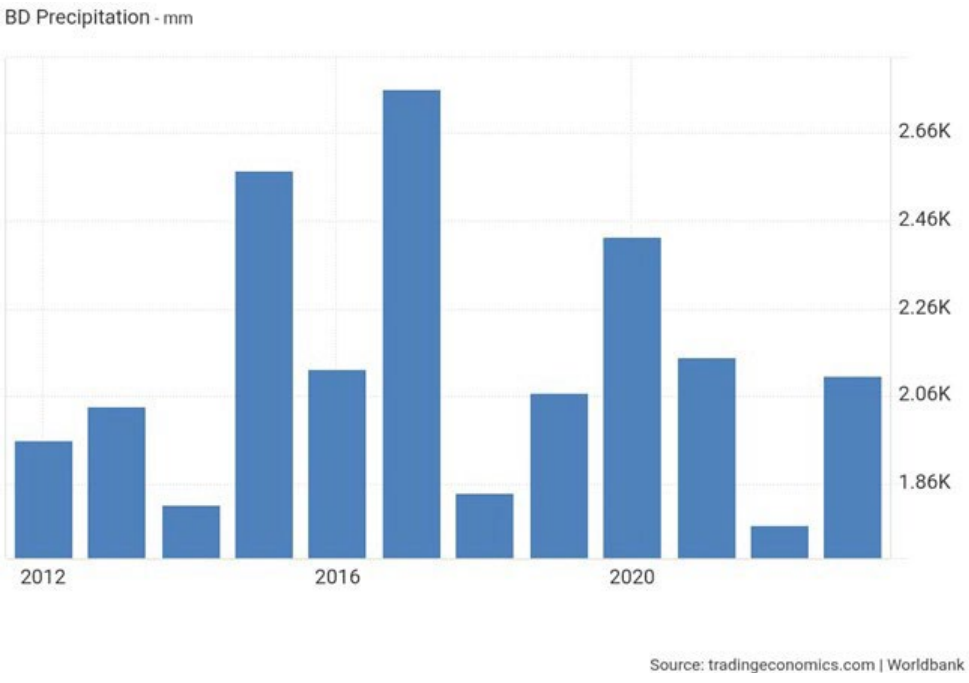
[1] Tuzlanma, deniz seviyesinin yükselmesiyle deniz suyunun toprağa ve yeraltı sularına karışarak tuz miktarını artırması durumudur.

gıda güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Öte yandan toplumun %80'lik kesiminin kırsalda yaşadığı hem Bangladeş için hem de bölge için ekonomik sıkıntılara sebebiyet vermektedir.

- 2100 yılına kadar küresel sıcaklık artışının 2,1°C seviyesine ulaşması durumunda, Bangladeş'te yaklaşık 2,2 milyon ek E. coli[2] enfeksiyonunun görülmesi beklenmektedir. Bu bağlamda, 2050 yılına kadar 11 kat, 2080 yılına kadar ise 25 katlık bir artış beklenmektedir.
- Tarım arazilerinin zarar görmesi, balıkçılık faaliyetlerine erişimin azalması ile temiz, güvenilir ve kaliteli gıdaya ulaşmanın zorlaşması başta çocuklar olmak üzere insan sağlığını olumsuz etkileyecektir.
- Ekonomik, barınma ve gıda güvenliği kaynaklı erişim sıkıntıları nedeni ile yerel halkın yerinden edilmesi öngörüler arasındadır (Huq vd., 2022; Sarkar, 2021, s. 154).

Grafik 2

Bangladeş Ortalama Yağış Miktarı

(Trading Economics. Bangladeş Ortalama Yağış Miktarı erişim 25 Haziran 2025, Trading Economics: https://tr.tradingeconomics.com/bangladesh/precipitation)

İklim değişikliği sebebi ile yağış düzeni de değişmektedir. Trading Economic'in hazırladığı yukarıdaki grafiğe göre Bangladeş'teki yağış oranı 2022'de 1766.92 mm iken, 2023'te 2105.79 mm'e yükselmiştir (Trading Economic, t.y.). Uzmanlar aşırı yağışlara bağlı olarak deniz seviyesinde ciddi bir artış beklemektedir. Özellikle Bangladeş'in kıyı kesiminde yaşayan halk için bu durum bir sorun olacaktır. Yağışlar artması ile çözünen toprak taşınarak nehir havzalarında birikmektedir. Bu durum tarım şartlarını olumsuz etkilemekte ve sınırlandırmaktadır (Ahmed, 2006, s. 20). Aşırı yağışların mahsul verimlerinde düşüşlerin yaşanmasına, güvenilir gıdaya ulaşımın zorlaşmasına neden olacağı için evlerini ve ekonomik gelirlerini kaybeden yerel halkın yerlerinden edilmesiyle sonuçlanacağı beklenmektedir (Huq vd.., 2022; Sarkar, 2021, s. 154). Aynı zamanda Himalayalar'daki buzulların erimesi, suların Bangladeş'in deltasına doğru akmasına neden olmaktadır (Duque, 2024).

21. yüzyıl boyunca Güney Asya çevresindeki deniz seviyesinin yükselmeye devam edeceği öngörülmekte olup, bu durum özellikle alçak rakımlı Bangladeş için artan sel riski anlamına gelmektedir. Bu yüzyılın sonuna kadar deniz seviyesindeki

[2] E. coli, genellikle kirli su veya gıda yoluyla bulaşan ve ishal, karın ağrısı gibi sindirim sistemi rahatsızlıklarına neden olan bir bakteridir. Sıcaklık artışı, bakterinin çoğalma hızını ve su kirliliğini artırarak enfeksiyon riskini yükseltir.

yükselme nedeniyle Bangladeş'in kıyı bölgelerinin yaklaşık %12 ila %18'inin sular altında kalması öngörülmektedir. Bu durum, özellikle gıda üretiminde büyük zorluklara yol açmasını ve birçok insanın yaşadığı yeri terk etmesine neden olacağı öngörülmektedir (Huq vd., 2024, s. 17).

Deniz seviyesinin 45cm yükselmesi durumunda, Sundarbans mangrov ormanlarının yaklaşık %75'lik bölümü, yaklaşık 60.007 km²'ye denk gelen alanın, sular altında kalması demektir. Deniz seviyesinin bir metreye ulaşması halinde ise, Bengal Körfezi'ndeki adalarla birlikte Sundarbans ekosistemi, içerdiği tüm flora dahil olmak üzere tamamen yok olma riskiyle karşı karşıya bırakmaktadır (Sarkar, 2021, s. 154).

Aynı zamanda aşırı sıcak hava dalgaları insan sağlığını da olumsuz yönde etkilemektedir. Hipertermi, sıcak çarpması, baş ağrısı ve yorgunluk gibi sıkıntılara yol açabilir. Bangladeş'te çalışan nüfusun yaklaşık %37'si tarım sektöründe, %22'si ise madencilik, taş ocakçılığı, imalat ve inşaat gibi sanayi sektörlerinde istihdam edilmektedir. Özellikle havalandırması yetersiz fabrikalarda çalışan milyonlarca kişi, özellikle kadınlar, aşırı sıcaklıklardan kaynaklanan sağlık riskleriyle karşı karşıya kalabilir. Bu durum iş gücünü olumsuz yönde etkileyerek ekonomik faaliyetleri sekteye uğratabilir.

Sel taşkınları suları da kirletmektedir. Tuzlu ve kirli su tüketimi kardiyovasküler hastalıklar ve hipertansiyonun yanı sıra ishal, kolera ve dizanteri gibi su kaynaklı hastalıkların da artışına neden olacaktır. Bu hastalıklar Bangladeş'in kıyı kesiminde yaşayan özellikle kadın ve genç kızlarda vajinal hastalıklara yol açma riski vardır (Huq vd., 2024, s. 17). Kuraklığının giderek artması ise gıda üretimini azalmaktadır. Bu durum yetersiz beslenmeyi arttırarak insan sağlığını olumsuz yönde etkileyecektir. Daha fazla sera gazının salınımı hava kirliliğini arttırarak solunum yolu hastalıklarının oluşmasına zemin hazırlayabilir. Sıcaklık artışı, sivrisinek gibi vektörlerin ve çeşitli patojenlerin üreme koşullarını iyileştirerek dang humması, sıtma ve ishal gibi bulaşıcı hastalıkların yayılımını hızlandırabilir. Sel, yangın, kuraklık, sıcak hava dalgaları ve tropikal siklonların sıklığı ve şiddetindeki artış, yalnızca fiziksel yaralanmalar ve kalıcı sakatlıkların değil, aynı zamanda psikososyal stresin ve can kayıplarının da artmasına neden olmaktadır (Sarkar, 2021, s. 155).

Sosyo-Ekonomik Kırılganlık

İklim değişikliğine bağlı olarak yağışların artması ve Bangladeş'in düz delta yapısı nedeniyle deniz seviyesini yükselmekte; bu durum deniz sularının taşarak özellikle kıyı kesimdeki topraklara karışarak toprağın tuzlanmasına yol açmakta ve tarımı elverişsiz hâle getirmektedir (Sarkar, 2021). Bangladeş'te gayri safi yurt içi hasılanın %11'ini tarıma bağlı ekonomik gelirler oluşturmaktadır. Aynı zamanda ülke işgücünün yaklaşık 17 milyonuna istihdam sağlamaktadır. Bangladeş, pirinç, buğday, mısır, baklagiller, meyve ve sebze gibi geniş bir yelpazede tarımsal üretim gerçekleştirmektedir. Balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği ise tarım sektörünün önemli alt bileşenlerindendir. Bu sektör, ülke nüfusu için başlıca protein kaynaklarından birini sağlarken hem iç piyasada tüketim hem de dış ticaret yoluyla ekonomik gelir üretmektedir (Huq vd., 2024, s. 7).

Bangladeş'in kıyı bölgesindeki Bagerhat, Khulna ve Sathkhira'da arazi alanlarının yaklaşık %13'ü tuzlanmadan etkilenmektedir. Bu oranın 2050 yılına kadar %16'ya, 2100 yılına kadar ise %18'e yükselmesi öngörülmektedir. Özellikle kıyı bölgelerinde tuzsuz temiz suya erişim giderek zorlaşacaktır (Sarkar, 2021, s. 154). Dolayısıyla tuz oranının arttığı topraklarda tarım yapmanın da imkânsız hale gelmesi beklenen tehlikeler arasındadır. Artan tuzluluk, tropikal siklonlar ve nehir taşkınları gibi durumlar hem var olan mahsullerin zarar görmesine hem de yeni ekimlerin yapılmasını zorlaştıracaktır. Aynı zamanda bu afetler, ülkenin ana protein kaynağı olan balıkçılık faaliyetlerini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bangladeş'te iklim değişikliği kaynaklı meydana gelen bu gibi doğal afetler gıda güvenliğini, temiz içme suyuna erişimi, insan sağlığını ve ülkenin ekonomisini tehdit etmektedir (Huq vd., 2024, s. 18).

İklim değişikliğinin bu hızda ilerlediği taktirde IPCC, küresel olarak en fazla ekili arazi kaybedecek olan ülkenin Bangladeş olacağı tahmininde bulunmaktadır. Tahminlere göre pirinç ve buğday üretiminin 2050 yılına kadar önce %8,8 daha sonrasında ise %30 oranında azalacağını öngörmektedir. Örneğin Bangladeş, 2017 senesinde yaşanan sel felaketleri nedeni ile 2200km²lik pirinç hasadını olumsuz etkilemiştir. Bu durum pirinç fiyatlarında %30'luk bir artışın yaşanması ile sonuçlanmıştır (Hulme vd., 2016; Sarkar, 2021, s. 154).

Su sıcaklığının 32°C'nin üzerine çıkması durumunda, karides yavrularındaki ölüm oranlarının artması beklenmektedir. Bu koşullar aynı zamanda balık hastalıklarının yaygınlığını artırabilir. Havuzlara ve doğal su kaynaklarına tuzlu su sızması, başta sazan olmak üzere tatlı su balıklarının yetiştiriciliğini olumsuz yönde etkileyerek üretimde azalmaya yol açabilir. Öte yandan, deniz seviyesindeki yükselme, tatlı su balıklarının yaşam alanlarını daraltarak bu türlerin üretiminin ciddi biçimde azalmasına, hatta bazı bölgelerde tamamen yok olmasına neden olabilir. Bu durum, hem halkın temel protein kaynağı olan balık ve karides

tüketimini riske atmakta hem de balıkçılık ve karides üretimi ile geçinen kişilerin gelir kaynaklarını azaltarak uzun vadede ekonomik kırılganlıklarını artırmakta ve işsizlik riskini derinleştirmektedir.

Ayrıca bazı tarım arazilerinin karides yetiştiriciliğine dönüştürülmesi, istihdam olanaklarını daha da daraltmıştır. Zira karides yetiştiriciliği, geleneksel tarımsal faaliyetlere kıyasla daha az iş gücüne ihtiyaç duymakta, tarımın istihdam potansiyelinin yalnızca dörtte birini karşılayabilmektedir. Bu dönüşüm, kırsal kesimdeki emekçilerin ekonomik sömürüye açık hale gelmesine ve toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine yol açmaktadır. Aynı zamanda geçim kaynağını kaybeden halk kalıcı göç etmeye mecbur kalacaktır. Fakat çoğu göç ettiği yerde de iş olanağı bulamamaktadır. Bu durum çatışmalara yol açacak gerginliklere sebebiyet verebilir (Sarkar, 2021, s. 154).

Bangladeş'te iklim değişikliği kaynaklı afetlerin yıllık ekonomik kaybı, yaklaşık 2,6 milyar dolar, yani gayri safi yurt içi gelirin %1,3'üne karşılık gelmektedir (World Bank, 2022) Haziran 2023'te uzun süren sıcak hava dalgası sebebiyle sıcaklığın 40°C'yi aşması tropikal siklonları meydana getirerek yıllık ortalama gayri safi yurtiçi hasılanın %0,7'sine mal olmuştur (Huq vd., 2024, s. 2). Siklonlar, genellikle Hint Okyanusu'nun tropikal kuşağında oluşarak Bengal Körfezi üzerinden Bangladeş kıyılarına ulaşmaktadır. Körfezin sığ ve huni biçimindeki yapısı, karaya ulaşan siklonların devasa fırtına dalgaları oluşturmasına neden olmaktadır. Literatürde, bu fırtına dalgalarının yüksekliği genellikle 1,5 ila 9 metre arasında kaydedilmiş olmakla birlikte, bazı olağanüstü durumlarda dalga boylarının 15 metreye kadar ulaştığı da rapor edilmiştir (Sarkar, 2021, s. 155). Tropikal siklonlar, barınma, hayvancılık, tarım ürünleri ve balıkçılık üzerinde yarattıkları yıkıcı etkilerin yanı sıra can kayıplarına da yol açarak kıyı topluluklarının yaşamını derinden etkilemektedir (Huq vd.., 2024, s. 8).

Her sene yaşanan nehir taşkınları ve erozyon felaketleri tarım alanlarını ve halkın yaşadığı yerleri yok etmektedir (Sarkar, 2021, s. 155). Ekonomik gelir kaynağını ve evlerini kaybeden halk alternatif iş kollarında yer alabilmek için iç veya dış göçe başvurmaktadır. 2019 yılı itibarıyla, iklimle ilişkili afetler; özellikle sel, fırtına ve toprak kaymaları, nedeniyle Bangladeş'te yaklaşık 4,1 milyon kişi zorunlu göç etmek durumunda kalmıştır (Huq vd.., 2024, s. 19).

İklim Değişikliği ve Siyasal İstikrara Etkileri

İklim değişikliğinin Bangladeş'te yarattığı sosyoekonomik tahribat ve artan çevresel kırılganlıklar, ülkenin siyasal istikrarını doğrudan etkileyen bir dizi yapısal sorun ortaya çıkarmaktadır. Afetlerin yol açtığı barınma, gelir kaybı, iç göç ve güvenlik açıkları, devletin yönetim kapasitesini zorlamakta ve toplum-devlet ilişkilerinde dönemsel gerilimler yaratmaktadır. Bu bağlamda, Bangladeş hükümetinin iklim değişikliğine uyum politikaları ile uluslararası destek mekanizmalarının bu kırılganlığı azaltmadaki rolü, siyasal istikararın sürdürülebilirliği açısından belirleyici hale gelmektedir. Dolayısıyla bir sonraki bölüm, ülkede yaşanan risklerin nasıl yönetilmeye çalışıldığını ve bu çabaların siyasal istikrar üzerindeki etkilerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Devletin Uyum Politikaları ve Uluslararası Yardımların Rolü

Bangladeş, yüksek kırılganlığına rağmen iklim değişikliğine uyum ve afet risk yönetimi alanlarında önemli politika adımları atan ve bu nedenle uluslararası alanda sıkça örnek gösterilen ülkelerden biridir (Begum, 2024). Bunun sebebi Bangladeş'in 2005 senesinde ulusal eylem planı geliştiren ilk az gelişmiş ülke olmasından kaynaklanmaktadır.

Bangladeş, 2008 yılında "İklim Değişikliği Stratejisi ve Eylem Planı"nı (BCCSAP) kabul etmiş, plan 2009 yılında gözden geçirilerek yenilenmiştir. Söz konusu plan, önümüzdeki 20–25 yıllık süreçte iklim değişikliğine karşı ulusal düzeyde direnç oluşturmayı amaçlamakta ve altı tematik öncelik alanı etrafında yapılandırılmaktadır: gıda güvenliği, sosyal koruma ve sağlık; afet riskinin azaltılması ve yönetimi, iklim dirençli altyapı geliştirilmesi, araştırma, bilgi yönetimi ve yaygınlaştırma; sera gazı emisyonlarının azaltımı ve düşük karbonlu kalkınma; kapasite geliştirme ve kurumsal yapının güçlendirilmesi gibi konuları içermektedir.

Bangladeş hükümeti, 2013 yılında iklim değişikliğiyle ilgili politika, strateji ve müdahale alanlarında toplumsal cinsiyet boyutunun entegrasyonunu sağlamak amacıyla "İklim Değişikliği ve Cinsiyet Eylem Planı"nı oluşturmuştur. Bu girişimi takiben, 2014 yılında Bangladeş, iklimle ilgili mali çerçeveyi kuran ilk az gelişmiş ülkelerden biri olmuştur. Söz konusu öncü çerçeve, diğer hedeflerin yanı sıra, iklim değişikliğiyle mücadele politikalarının hükümetin bütçe oluşturma süreçleri ve kamu mali yönetimi sistemleriyle bütünleştirilmesini amaçlamaktadır. 2023–2024 döneminde ise, iklimle bağlantılı harcamalar, bu çerçevede değerlendirilen 25 bakanlığın toplam bütçesinin yaklaşık %9'unu oluşturmuştur.

Bangladeş aynı zamanda Delta Planı, Mujib İklim Refah Planı ve Ulusal Uyum Planı (2023-2050) gibi iklim değişikliğinin etkileri ile mücadele etmek için programlar da oluşturmuştur. Devletin yine başka bir çalışması olan Siklon Hazırlık Programı sayesinde son on yılda siklonlar sırasında hayatını kaybedenlerin sayısında büyük oranda azalma görülmüştür (Huq vd., 2024, s. 3).

Bangladeş, 2021 yılında kabul ettiği "Mujib İklim Refahı Planı 2030" ile iklim değişikliğine uyum sürecine yönelik yeni ve güçlendirilmiş politikalar geliştirmiştir. Söz konusu plan, kalkınma sürecini "kırılganlıktan dayanıklılığa ve refaha" doğru yönlendirmeyi amaçlamakta ve özellikle kayıp ve zararların en aza indirilmesini merkeze almaktadır. Plan kapsamında, iklim açısından dezavantajlı bölgelerde yerel liderliğin öncülüğünde yürütülecek uyum uygulamalarını desteklemek üzere 2030 yılına kadar 3,89 milyar dolarlık yatırım yapılması ve buna ek olarak 1 milyar dolar düzeyinde ilave kaynak mobilize edilmesi hedeflenmektedir.

Bu çerçevede, 2022 yılında kabul edilen "Bangladeş Ulusal Uyum Planı 2023–2050", ülkenin iklim uyum stratejilerini orta ve uzun vadeli bir perspektifle ele alan bütüncül bir yol haritası sunmaktadır. Bangladeş Delta Planı ise iklim dirençli tarım uygulamaları, ekosistem temelli uyum stratejileri ve iklim finansmanı gibi bileşenleri kapsayarak, iklim değişikliğine karşı uzun vadeli ve çok yönlü bütünleşmiş bir yaklaşımı benimsemektedir.

Toplum bazlı erken uyarı sistemleri, polderlerin kuvvetlendirilmesi[3], kıyı ağaçlandırması ve yükseltilmiş konut inşası gibi önlemler, aşırı hava olaylarının insanlar üzerindeki etkilerini ve yol açtığı hasarı azaltmıştır. Bangladeş'in kıyı şeridinde şu anda 139 polder bulunmaktadır ve bunlar kıyı şeridinin yaklaşık 1,2 milyon hektarlık (yaklaşık %25) alanı gelgit sellerinden ve tuzlanma riskinden korumaktadır. Eylül 2023 itibarıyla, projenin kapsamındaki 380 kilometre civarındaki kıyı seti rehabilitasyonu gerçekleştirilmiş olup, bu durum hedefin yaklaşık %63'üne ulaşıldığı anlamına gelmektedir. Aynı dönemde, 670.000'den fazla insan doğrudan koruma altına alınmıştır. Proje çabaları, ilgili polderlerde tarım ve tarım dışı faaliyetlerin yeniden canlanmasına olanak tanıyarak, hane halklarının tarımsal kalkınmasını, istihdam olanaklarını ve gıda güvenliğini güçlendirmiştir (Huq vd., 2024, s. 14).

Öte yandan, tuzlu suya dayanıklı pirinç türleri, selden etkilenen bölgelerde uygulanan yüzen tarım yöntemleri ve kuraklığa eğilimli alanlarda geliştirilen su tasarrufu teknolojileri gibi araştırmalar, giderek şiddetlenen hava koşulları karşısında gıda güvenliğini korumaya yönelik stratejik çözümler sunmaktadır. Bangladeş hükümetinin hazırladığı ulusal politikalar ve planlar, iklim değişikliği ile arasında bir uyum ve dayanıklılık süreci geliştirmektedir (Huq vd., 2024, s. 4).

Geleneksel tarım yöntemlerinin dışında iklim değişikliğine uyumlu yeni tarım yöntemleri de geliştirilmektedir. Hükümet tuzlu suya, sıcağa ve soğuğa daha dayanıklı pirinç türlerinin geliştirilmesi için araştırma yapılmasına öncülük etmektedir. Öte yandan, Bangladeş'in güney bölgelerinde uygulanan geleneksel bir yöntem olan "gher tarımı" sel ve kasırgalara karşı yerel düzeyde dayanıklılığı artıran bir uyum stratejisi olarak öne çıkmaktadır. Bu sistemde, geniş ve yüksek setlerle çevrili göletler, bir yandan yükseltilmiş alanlarda sebze ve diğer mahsullerin yetiştirilmesine olanak tanırken, diğer yandan çeltik pirinci ve karides üretimi için uygun bir yetiştirme ortamı sunmaktadır (Huq ve ark., 2024: 13). Kıyı kesimde yaşayan yerli halk iklim krizinin oluşturduğu olumsuz etkileri azaltmak için Gelgit Nehri Yöntemi adını verdikleri yeni bir system buldular. Tarlaların su basmasıyla karşı karşıya kalan kıyı bölgelerindeki çiftçiler, yüksek gelgitlerdeki tortuları kullanarak arazi seviyesini yükseltmenin yollarını geliştirdiler (Hulme vd., 2016).

Söz konusu bölgelerde, ilgili programın personeli ve gönüllüleri tarafından simülasyon tatbikatları düzenlenmekte; kablosuz iletişim sistemleri aracılığıyla halk, yaklaşan siklonlara karşı uyarılmaktadır. Gönüllüler, özellikle güçlü kablosuz ağların bulunmadığı kırsal alanlarda, megafonlar, elle çalıştırılan sirenler, uyarı bayrakları ve cami hoparlörleri gibi geleneksel yöntemleri kullanarak topluluklara ulaşmayı hedeflemektedir (Huq vd., 2024, s. 13).

Bir önceki bölümde değinildiği gibi deniz seviyesinin yükselmesi ve tarım alanlarının bozulması tarım faaliyetlerini sekteye uğratacak, burada yaşayan yerel halk göç etmek zorunda kalacak ve zamanla farklı iş kollarına yönelecektir. Bu göç ve ekonomik sıkıntılar, bölgesel işsizlik ve sosyal huzursuzlukları artırarak siyasal istikrarsızlığa yol açabilir. Ayrıca, hükümetin bu insanlardan vergi toplama kapasitesinin azalması, kamu gelirlerinin düşmesine ve devletin iklim değişikliğine adaptasyon için ayırdığı bütçeyi daraltmasına sebep olacaktır. Tüm bu gelişmeler, uzun vadede ülke ekonomisini zorlayarak siyasal istikrarı tehdit edilebilir.

[3] Bangladeş'te polder, su baskınlarını engellemek ve tarım ile yerleşime uygun kuru alan yaratmak için çevresi setlerle korunan yapay dolgu arazidir

Uluslararası Yardımların Rolü

Bangladeş Hükümeti, yıllık bütçesinin yaklaşık %6–7'sini iklim değişikliğine uyum ve afet risk azaltımı politikalarına ayırmaktadır. Bu oran, yıllık bütçenin toplam büyüklüğüne göre her yıl değişmekle birlikte, ayrılan kaynağın mutlak tutarının belirtilmesi, uluslararası fonlardan sağlanan yaklaşık 110 milyon dolarlık desteğin bağlamını daha açık şekilde ortaya koymaktadır (Begum, 2024). Fakat küresel ısınmanın artması veya iklim değişikliğinin hız kazanarak etkilerinin şiddetini arttırması durumunda Bangladeş hükümetinin ayırdığı bu bütçe iklim değişikliği ile mücadele etmesine yetmeyecektedir (Huq vd., 2024, s. 5). World Bank 'in 2022 verilerine göre Bangladeş halkının %36,86'sı tarıma bağlı gelir elde etmektedir (The Global Economy, t.y.). Bu nedenle iklim krizinin etkilerinin artacağının öngörüldüğü gelecekte iklim değişikliğinin etkilerini aza indirgemek için daha fazla uluslararası yardıma ihtiyaç duyacaktır (Begum, 2024).

2023 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler İklim Zirvesi'nde, ihtiyaç sahibi ülkelere yönelik olarak yaklaşık 655 milyon dolarlık bir "kayıp ve zarar" fonu taahhüt edilmiştir. Ancak, bu miktarın iklim krizinden etkilenen ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamakta yetersiz kalacağı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Ayrıca fonun Dünya Bankası tarafından yönetilecek olması ve yardımların hibe yerine geri ödemeli kredi şeklinde sunulması, bu ülkelerin mevcut borç yükünü daha da artırabileceği endişelerini beraberinde getirmiştir (Huq vd., 2024, s. 5). Bangladeş Çevre Bakanı Saber Chowdhury'ye göre, "kayıp ve hasar fonu olumlu bir adım olmakla birlikte, mevcut miktar ihtiyaçların oldukça gerisindedir. Bu nedenle, yalnızca fonların artırılması değil, aynı zamanda uyum planlarının uzun vadede etkinliğini güvence altına alacak şekilde hedeflerin yükseltilmesi de gerekmektedir" ifadelerini kullanmıştır (Begum, 2024).

Bangladeş, İklim Yatırım Fonu'nun bir bileşeni olan İklim Direnci Pilot Programı'ndan (PPCR) (Pilot Program for Climate Resilience) yararlanan ülkeler arasında yer almaktadır. Hükümetin liderliğinde, Asya Kalkınma Bankası, Dünya Bankası Grubu ve diğer paydaşlarla iş birliği içinde yürütülen bu program; tarım ve gıda güvenliğinde iklim direncinin artırılması, tatlı su temini ile sanitasyonun geliştirilmesi, altyapının güvenilirliğinin sağlanması ve kıyı topluluklarının dayanıklılığının güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Ayrıca PPCR, Bangladeş'in iklim değişikliğinin etkilerini daha etkin değerlendirmesine ve yönetmesine yönelik teknik destek sağlamaktadır. Program kapsamında, 2010 yılında Bangladeş için %45'i hibe, geri kalanı düşük faizli kredi olmak üzere toplam 110 milyon ABD doları finansman onaylanmıştır (International Monetary Fund. Asia and Pacific Dept, 2016, s. 10).

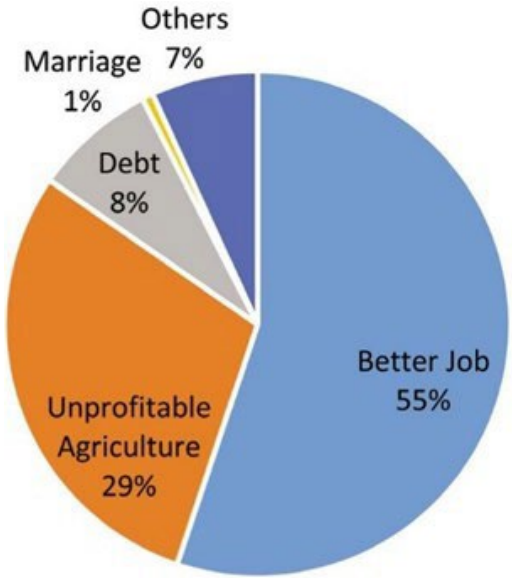
Bangladeş'in iklim değişikliğine karşı direnç geliştirmeye devam edebilmesi için, hükümetin sürdürülebilir yatırımlar gerçekleştirmesi, yerel ölçekte uyum politikalarını güçlendirmesi, kayıp ve zararların adil biçimde finanse edilmesini sağlaması ve güvenli, düşük karbon salınımlı enerji sistemlerine kapsamlı bir geçiş sürecini hayata geçirmesi gerekmektedir (Huq vd., 2024, s. 6).

İklim Göçleri ve İç-Dış Göçler

IOM (International Organization for Migration) 2020 verilerine göre küresel çapta Bangladeş en çok göç veren altıncı ülke olarak sıralanmıştır (International Organization for Migration, t.y.). IOM'a göre 2021 yılında 7,4 milyon Bangladeşli yurt dışında ikamet etmektedir. Bangladeş'te her sene yaklaşık 400.000 kişi kırsal kesimden kente göç etmektedir (IOM, 2021). Doğal afet etkilerinin şiddetlenmesi, iklim değişikliği, ekonomik gelir kaynaklarının yok olması ve gıda güvenliği ile ilgili endişelerin artması göçü tetikleyen etkenlerdir (Duque, 2024).

Grafik 3

Bangladeş'te Göçe Neden Olan Faktörler

(Rahman, Singh ve Srinivas, 2024)

Yandaki grafik göçe neden olan başlıca etmenleri göstermektedir. Göç edenlerin büyük çoğunluğu daha iyi bir iş bulmak ve kar edilmeyen tarım işini bırakmak amacıyla yer değiştirmektedir.

Internal Displacement Monitoring Centre verilerine göre Bangladeş'te 2024 yılına kadar doğal afet kaynaklı toplam 2,4 milyon kişi yerinden edilmiş, sadece 2024 yılında ise 585 bin kişi ülke içerisinde göç etmiştir (Internal Displacement Monitoring Centre, 2025). Örneğin 2020 yılında gerçekleşen Amphan Kasırgası, 2.4 milyon kişinin yerinden edilmesine sebep olmuştur (Duque, 2024).

Kasırga, tsunami, sel ve erozyon gibi doğal afetler, doğrudan göçü tetikleyen başlıca etmenler olarak görülmese de ekonomik gelir kaynaklarını olumsuz etkileyerek işsizlik ve geçim sıkıntısına yol açmaktadır. Bu durum, tablodaki verilerde görüldüğü üzere bireylerin daha iyi bir iş bulma amacıyla göç etmelerini dolaylı olarak şekillendirmektedir. Göçün büyük çoğunluğu kırsaldan kente olmaktadır. Her yıl artarak büyük bir sorun haline gelen köyden kente göç hareketi, Bangladeş'in aşırı ve çarpık kentleşmesinin en büyük nedeni olarak gösterilmektedir. Bunun en çarpıcı örnekleri başkent Dakka ve ülkenin ikinci büyük şehri olan Chittagong'dur. (Zaheer, 2024, s. 79). Hükümet ve kalkınma kuruluşları, iç göçü liman kenti Mongla gibi ikincil şehirlere yönlendirmeye ve yeni gelenleri sanayi sektöründeki işlere entegre etmeye yönelik politikalar geliştirmiştir (Duque, 2024). Doğal afetler ve iklim değişikliği nedeniyle kırsal bölgelerden kentsel merkezlere yönelen göç hareketleri, ekolojik, sosyal ve politik düzeylerde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu durumun temelinde, afetlerin neden olduğu nüfus hareketlerinin çocukların eğitim süreçlerini sekteye uğratması, bu da ülke geleceği için bir tehlikedir, bireylerin düzenli geçim kaynaklarını ortadan kaldırması ve bulaşıcı ile su kaynaklı hastalıklar başta olmak üzere çeşitli sağlık risklerini artırması yatmaktadır. Fakat ekonomi, eğitim, sağlık gibi alanlarda daha iyi hizmet imkanına sahip olmak isteyerek kırsal kesimden kente göç eden halk hem ekonomik olarak daha da yoksullaşmakta hem de kentlerdeki nüfusun giderek artması ile hizmet sektöründe aksamalar meydana gelmektedir. Belediyeler özellikle barınma hususunda halka yardım etmekte yetersiz kalmaktadır (Zaheer, 2024, s. 84).

Siyasal istikrarsızlık, ekonomik krizler ve çevresel felaketler, toplumun sosyal yapısını derinden etkileyerek kitlesel göç hareketlerini tetiklemektedir. Ekonomik gelir kaynağını ve evlerini kaybeden halk göç etmek zorunda kalmaktadır. Hem kırsaldan kente hem de dış ülkelere göçün yaşanması göç edilen yerlerde karışıklığa ve gerilimlerin yaşanmasına yol açmıştır.

Köyden kente göç eden halkın büyük çoğunluğu finansal yetersizliklerinden dolayı gecekondularda yerleşmektedir (Sarkar, 2021). Kentteki fazla nüfusun barınabilmesi için gecekondulardaki artış, kentteki hizmet sektörünün yavaşlamasını ve güvenlik zafiyetlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu tür konutlar, tipik metropol yerleşimlerine kıyasla hijyen ve fiziksel koşullar bakımından oldukça yetersizdir. Bu bölgelerde yaşayan insanlar genellikle yoksullukla karşı karşıyadır ve mali kısıtlamalar nedeniyle sağlıksız koşullarda yaşamaya mecbur kalmaktadır. Nitekim Bangladeş, yaklaşık 30,4 milyon kişiyle gecekondularda yaşayan nüfus açısından dünya genelinde altıncı sırada yer almaktadır. Dünya Bankası'nın yaptığı araştırmaya göre, Dakka'daki gecekondu mahallelerinde yaşayan hanelerin yaklaşık yüzde 70'i borulu suya erişimden yoksundur ve günlük geliri 2,50 doların altında olan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Yaşanan her yeni doğal afette köyden kente göç hareketi hızlanmaktadır. Bu durum kentteki nüfus artışının kontrol edilmesini zorlaştırmakta ve kent yetkililerinin verdiği hizmette baskı oluşturmakta ve kalitesini de düşürmektedir (Zaheer, 2024, s. 84).

İç göçler olduğu kadar Bangladeş ülkesinden dış ülkelere de göç verilmektedir. Özellikle sınır komşusu olan Hindistan'a sıklıkla göç vermektedir. 2020 yılı tahminlerine göre yaklaşık 2,5 milyon Bangladeşli göçmen Hindistan'da yaşamaktadır. Hindistan'ın Bangladeş'e göre daha gelişmiş bir ülke olması, daha geniş iş kollarına sahip olması ve göç eden halkın büyük çoğunluğunun tarıma dayalı iş kollarında yer alması ve Hindistan hükümetinin göçmen işçilere maaş vadetmesi sebebi ile Bangladeş'ten Hindistan'a göçen çiftçiler daha çok iş imkânı bulabilmektedir (Duque, 2024).

Hindistan ve Bangladeş'in ortak tarihleri halkın oraya göç etmesini kolaylaştırmaktadır. Çoğu Bangladeşlinin Hindistan'da akrabası bulunmaktadır. Bangladeş ile Hindistan arasında paylaşılan tarihsel geçmiş, kültürel alanlarda da güçlü yansımalar bulmuştur. Özellikle Kalküta ve Hindistan'ın Batı Bengal eyaleti ile Bangladeş arasında sanat, edebiyat, şiir ve müzik gibi alanlarda dikkat çekici benzerlikler göze çarpmaktadır. Bangladeş'in resmi dili olan Bengalce, Hindistan'ın çeşitli bölgelerinde hâlâ yaygın biçimde konuşulmaktadır. Bu kültürel süreklilik ve dilsel yakınlık, Bangladeş'in bağımsızlığını kazanmasının ardından dahi göç hareketlerini etkileyen başlıca faktörlerden biri olmaya devam etmiştir.

Ancak iki ülke halkının farklı dini inançlara sahip olması, çeşitli sorunlara yol açmaktadır. Hindistan'da çoğunluğu oluşturan Hindular ile Bangladeş'in ağırlıklı olarak Müslüman nüfusu arasında yaşanan dini farklılıklar, özellikle birlikte yaşanan bölgelerde hukuki, siyasi ve toplumsal gerilimlerin ve protestoların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bangladeş'ten gelen Müslüman halk Hindistan'da ayrımcılık ve dışlanma ile karşılaşmıştır.

Hindistan'a göç eden Bangladeşlilerin yasal statü eksikliklerinin olması bazı hizmetlerden yararlanamamalarına neden olmaktadır. Sınır dışı edilme tehdidi, iş verenler tarafından iş gücünün sömürülmesi, hukuk, eğitim ve sağlık haklarına kısıtlı erişimlerinin olması gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

2019 yılında kabul edilen ve 11 Mart 2024'te yürürlüğe giren Vatandaşlık (Değişiklik) Yasası[4] ((CAA), 1955 tarihli Vatandaşlık Yasası'nda değişiklikler yapmıştır. Bu düzenleme, Afganistan, Bangladeş ve Pakistan'dan gelen bazı dini azınlıklara (Budist, Hristiyan, Hindu, Jain, Parsi, Sih) Hindistan vatandaşlığını daha kısa sürede alma hakkı tanımaktadır. Müslümanlar ise kapsam dışında bırakılmıştır. Bu şekilde dinsel bir ayrımcılığın yapılması protestolara yol açmış ve uluslararası alanda Müslümanlara yönelik endişelere yol açmıştır. Uluslararası Af Örgütü gibi insan hakları kuruluşları, söz konusu düzenlemenin Hindistan Anayasası'nın eşitlik ve ayrımcılık yasağına dayalı temel ilkeleriyle çeliştiğini ileri sürmektedir. Buna karşılık, düzenlemenin savunucuları, yasanın zulme maruz kalan dini azınlıkların korunması açısından zorunlu bir adım olduğunu savunmaktadır.

Assam eyaletinde 2019'da uygulamaya konulan Ulusal Vatandaşlık Kaydı (NRC), özellikle Bangladeşli göçmenler ve Hindistan'daki Müslüman topluluklar arasında ciddi kaygılara yol açmıştır. NRC'nin amacı, 1971'de Bangladeş'in bağımsızlığından sonra yasal statü elde edememiş ya da düzensiz yollarla gelen göçmenleri ve onların nesillerini tespit etmekti. Ancak, bireylerden Hindistan'daki kökenlerini kanıtlamaları için kapsamlı ve çoğu zaman erişilmesi güç belgeler talep edilmesi süreci oldukça zorlu hale getirmiştir. Belgeleri sunamayan pek çok Bangladeşli göçmen, yasadışı ikamet eden konumuna düşme ve vatandaşlık haklarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmıştır. Nitekim yaklaşık 1,9 milyon kişi gerekli belgeleri sağlayamadığı için NRC'nin nihai listesine dahil edilmemiştir. Ayrıca, Hindistan merkezi hükümetinin bu uygulamayı ülke geneline yayma yönünde girişimlerde bulunması, toplumsal endişeleri daha da artırmıştır (Duque, 2024) technology.

Siyasal Gerilim ve Toplumsal Sorunlar

İklim değişikliğinin yol açtığı çevresel tahribat, Bangladeş'te yalnızca ekonomik kırılganlıkları artırmakla kalmamakta, aynı zamanda toplumsal yapıyı ve siyasal dengeleri derinden etkilemektedir. Özellikle kıyı bölgelerinden büyük kentlere ve komşu ülkelere yönelik yoğun göç hareketleri, mevcut kaynaklar üzerindeki baskıyı artırarak yeni toplumsal gerilim alanları yaratmaktadır. Bu durum, yerel halk ile göç eden topluluklar arasında rekabeti kızıştırırken, devletin sosyal hizmet kapasitesini zorlamakta ve siyasal iktidar üzerinde artan bir yönetim baskısı oluşturmaktadır. Göçün hızlanması aynı zamanda bölgesel ölçekte de güvenlik kaygılarını derinleştirmekte; kimlik, aidiyet ve vatandaşlık tartışmalarını daha görünür hâle getirmektedir. Bu koşullar, ülkede etnik ve dini temelli çatışmaların yeniden üretildiği bir zemin hazırlamakta ve Bangladeş'in iç ve dış siyasetinde çatlaklar oluşturmaktadır.

[4] "(Değişiklik)" ibaresi, yasanın önceki Vatandaşlık Yasası'nda yapılan değişiklikleri ifade eden resmi adının bir parçasıdır.

Etnik ve Din Kaynaklı Yaşanan Gerilimler

Bangladeş'te iklim değişikliğinin tetiklediği göç hareketleri yalnızca ülke içinde toplumsal baskı yaratmakla kalmamakta, aynı zamanda komşu ülkelerle ilişkiler üzerinde de belirleyici bir etki oluşturmaktadır. Özellikle Hindistan'a yönelen göç akışları, Bangladeşli göçmenlerin kimlik temelli ayrımcılığa maruz kalmasına ve bu durumun iki ülke arasında yeni sosyo-politik gerilim alanlarının doğmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla Hindistan'daki örnekler, Bangladeş kaynaklı göçün bölgesel ölçekte nasıl karmaşık bir güvenlik ve kimlik sorununa dönüştüğünü ortaya koyması açısından çalışmanın bütünlüğüyle doğrudan ilişkilidir.

Hindistan'a göç eden Bangladeşliler Müslüman kimliklerinden ötürü ayrımcılığa maruz kalmaktadır. Özellikle Hindistan'ın iktidarında bulunan Bharatiya Janata Partisi (BJP), Hindi milliyetçiliğini pekiştirmek için Bangladeşli Müslüman göçmenlere karşı olan nefreti siyasi politikası olarak kullanmaktadır. Bu durum ülkede yaşayan Müslümanların ayrımcılık, sosyal dışlanma ve şiddete maruz kalmasını beraberinde getirmektedir. Mayıs 2015 ile Aralık 2018 arasındaki dönemde, Hindular tarafından kutsal kabul edilen inekleri koruma gerekçesiyle gerçekleşen saldırılarda 44 kişi hayatını kaybetmiş, bu kişilerin 36'sını Müslümanlar oluşturmuştur (Duque, 2024).

Human Rights Watch'un (HRW) 2025 raporu, Hindistan sınır muhafızlarının etnik Bengal kökenli birçok Müslümanı kimliklerine el koyarak ve bazı durumlarda silah zoruyla Bangladeş'e ittiğini ortaya koymuştur. Hindistan'da 2025 yılının Nisan ayında gerçekleşen terör saldırısı sonrası yoğunlaşan bu uygulamalar, yüzlerce kişinin hiçbir yasal süreç işletilmeden "yasa dışı göçmen" ilan edilip sınır dışı edildiğini göstermektedir. (Human Rights Watch, 2025) HRW, BJP yönetiminin bu politikalarıyla Müslümanlara yönelik ayrımcılığı kurumsallaştırdığını vurgulamaktadır. HRW raporunda yer alan Elaine Pearson'ın "Hindistan'daki BJP yönetimi, etnik Bengal kökenli Müslümanları keyfi şekilde ülkeden sürerek ayrımcılığı körüklüyor. Aralarında vatandaş olanların da bulunduğu bu insanlar hiçbir yasal inceleme ya da savunma hakkı tanınmadan sınır dışı ediliyor." ifadesi bu yargıları kanıtlayan bir nitelik taşımaktadır. (Human Rights Watch, 2025: Aydın, 2025) Bu durum, Hindistan'a yönelen Bangladeşli göçmenlerin yalnızca ekonomik ve çevresel nedenlerle değil, aynı zamanda etnik ve dini temelli dışlanma ve şiddet riskiyle de karşı karşıya kaldığını göstererek, Bangladeş kaynaklı göçün bölgesel düzeyde toplumsal gerilimleri nasıl tetiklediğini açık biçimde ortaya koymaktadır.

Hindistan'da dinî azınlıklara yönelik nefret söylemlerinin son yıllarda belirgin biçimde artması, özellikle Bangladeş kökenli Müslüman göçmenlerin karşılaştığı toplumsal baskıları daha da ağırlaştırmaktadır. India Hate Lab'in 2024 raporuna göre, ülkede 2023 yılında 668 olarak kaydedilen nefret söylemi vakası 2024'te 1.165'e yükselmiştir. Ayrıca bu söylemlerin yüzde 98,5'inin Müslümanları hedef aldığı tespit edilmiştir. Nefret vakalarındaki bu keskin yükselişin, iktidardaki BJP seçim kampanyaları ve Hindu milliyetçi örgütlerin ideolojik söylemleriyle doğrudan ilişkili olduğu belirtilmektedir. 2024 genel seçim sürecinde BJP tarafından düzenlenen etkinliklerde 340 nefret söylemi olayı kaydedilirken, parti ve ona bağlı Hindu milliyetçi grupların toplam 685 vakaya karıştığı rapor edilmiştir. BJP'nin seçim kampanyalarında, Müslüman topluluklar sıklıkla "dışarıdan gelenler" ya da "göçmenler" şeklinde tanımlanmıştır. Ayrıca muhalefet partisinin iktidara gelmesi hâlinde ülkenin ekonomik kaynaklarının bu gruplara aktarılacağı yönünde söylemler çıkartılarak yerel halkı, ülke içinde yaşayan Müslüman nüfusa karşı kışkırtmak amaçlanmıştır. Aynı dönemde siyasetçiler tarafından gerçekleştirilen 462 nefret söylemi vakasının 452'sinin BJP yetkilileri tarafından yapılmış olması dikkat çekicidir. Raporda, özellikle Uttar Pradeş Eyalet Başbakanı Yogi Adityanath'ın 86, Başbakan Narendra Modi'nin 63 ve İçişleri Bakanı Amit Shah'ın 52 nefret içerikli konuşma yaptığı ifade edilmiştir. Bu bulgular, Hindistan'da Müslüman karşıtı söylemlerin sistematik bir siyasal strateji hâline geldiğini ve bu ortamın Bangladeşli Müslüman göçmenler açısından ayrımcılık, dışlanma ve şiddet riskini artırdığını göstermektedir (Mecra, 2025).

Bu nedenle Hindistan'daki Müslüman Bangladeşli göçmenlerin deneyimleri, Bangladeş kaynaklı göçün bölgesel düzeyde nasıl bir toplumsal güvensizlik ortamı yarattığını ortaya koymaktadır. Müslüman halkın, bazı bölgelerde yasak olduğu için sığır eti yemekten kaçındığı, ayrımcılık ve dışlamanın önüne geçebilmek için isimlerini değiştirdikleri söylenmektedir. Pek çok Müslüman vatandaşın yasal belgelerden yoksun olması bu kişileri sömürüye açık hale getirmekte ve eğitim ile sağlık gibi temel hizmetlere erişimlerini kısıtlamaktadır. Ayrıca, önemli bir kısmı temiz su ve sanitasyon imkanlarının yetersiz olduğu gecekondularda, son derece güvencesiz koşullar altında yaşamını sürdürmektedir.

Hindistan'daki Müslümanların son yıllarda karşılaştığı zorluklar, uluslararası kamuoyunda ciddi bir endişe kaynağı haline gelmiştir. 2022 tarihli "İklim Göçmenleri (Koruma ve Rehabilitasyon) Yasası", Hindistan hükümetinin iklim değişikliğinin bölgesel etkilerini dikkate almaya başladığını gösterirken; CAA kapsamında yapılan son düzenlemeler, Müslümanlar açısından göç süreçlerini daha da zorlaştırabilecek bir politika eğilimine işaret etmektedir (Duque, 2024).

Toplumun bir kesiminin ayrımcılığa, dışlanmaya ve şiddete maruz kalması; ülke genelinde huzursuzluğun, gerginliğin ve çatışmaların çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Hindular ve Müslümanlar olarak dinsel bir ayrışmaya gitmek ve bunun milliyetçilik politikası olarak da siyasi partiler tarafından kullanılması, ülke içindeki gerginlik ve çatışma riskini yükseltmektedir. Halk içindeki grupların birbiri ile çatışma halinde olması toplumsal düzeni bozmaktadır ve bu durum sosyal hayattan, ekonomiden ve siyasi arenaya kadar birçok alanı olumsuz anlamda etkileyecektir.

Doğal Kaynakların Paylaşımı ile ilgili Gerilimler

"İklim, ortak bir varoluşsal tehdittir ve Güney Asya'nın suyu bir gerilim kaynağından iş birliğinin temel direğine dönüştürmek için en iyi şansıdır."

Ashok Swain

Bangladeş, Hindistan, Pakistan, Nepal ve Çin ülkeleri Ganj nehrine bağlıdır. Bu nehir sistemi kendisini çevreleyen ülkelere; içme suyu, tarım ve enerji üretimi gibi alanlarda hayati bir kaynak olduğu için ülkeler arasında zaman zaman kaynak paylaşımı noktasında gerilimler çıkmaktadır.

Şekil 1

Ganj Nehri'nin Ana Dalları (Board, 2025)

(Board, 2025)

Hindistan ve Bangladeş, Hindistan'dan Bangladeş'e doğru akan 54 nehir paylaşmaktadır. Bu durumun iklim krizinin etkisini arttırmasıyla beraber ortak kaynakların kullanımı hususunda iki ülke arasında devam eden gerginlikleri tırmandırmaktadır. Örneğin 2025 yılının şubat ayında Bangladeş ve Hindistan arasında Teesta Nehri'nden gelen suyun paylaşımı ve kullanımı ile ilgili iki ülke arasında devam eden anlaşmazlıklar protestolara yol açtı. Bangladeş, mevcut payının ötesinde su teminini güvence altına almak için Çin ile yeni projeler geliştirmektedir (Bhattacharya, 2024; Kaldor, 2025).

Bangladeş'in tehlike olarak gördüğü konulardan biri yağış rejimlerinin nehirlerin debisine olan etkisi üzerinedir. Hindistan'ın dört eyaletindeki nehirlerden gelen sular Bangladeş'e akmaktadır (Bhattacharya, 2024). Bu nedenle Hindistan'da yaşanacak yağış rejimlerindeki değişiklik nehirlerdeki taşkın riskini arttıracak ve bunun etkilerini coğrafi konumundan ötürü Bangladeş'i de etkileyecektir (Board, 2025).

Giorgio Kaldor'un, Bergamo Üniversitesi coğrafya profesörü Filippo Menga ile yaptığı röportajda konuyla ilgili olarak şunları paylaşmıştır: "Teesta Nehrinin yaklaşık olarak %70'lik bölümü Hindistan sınırları içerisinde bulunduğu için nehrin kullanımı, paylaşımı, iş birliği gibi konularında daha belirliyici bir rol üstlenmektedir. Bangladeş bu nehirden yararlanmak, nehrin Bangladeş tarafında kalan bölümün biyoçeşitliliğini canlandırmak için yeni projeler üretmesi Hindistan tarafından hoş karşılanmamaktadır. Özellikle Bangladeş'in dünyanın en büyük iki baraj inşaatçısından biri olan Çin ile, diğeri Hindistan, iş birliği içerisinde olması ve nehir konusuna bu vesileyle Çin'i dahil etmesi, Asya'nın iki büyük gücü olan Hindistan ve Çin arasındaki rekabeti de kızıştırmaktadır. Bangladeş'in bağımsızlığını pekiştirmek için Çin'den gelecek yatırımlara ihtiyacının olması ülkeyi bir ikileme düşürüyor. Çin ile ittifak halinde olması Hindistan ile olan gerginlikleri tırmandırma riskine sahip. Öte yandan Bangladeş'in Hindistan ile yakın bir ittifak ilişkisinin olması hem ülkeyi Hindistan'a bağımlı hale getirecektir hem de halktan tepki almasına yol açacaktır."

Bu noktada ikili ülke ittifaklarından ziyade uluslararası hukukun belirleyici bir rolünün olması küresel siyasetin barışçıl kalması açısından belirleyici olacaktır. İklim krizi ile ortaya çıkacak su krizi, suyun ulusal egemenlik siyasetinin ötesinde küresel etkiye sahip bir tehdit olduğunu gösterecektir. Bu nedenle ülkelerin doğal kaynaklar üzerindeki benimseyici tavrı, uluslararası

hukukun teşvik edici politikaları ile devletler doğal kaynakların ortak kullanımı hususunda uyumla çalışmayı gerektirecektir (Kaldor, 2025).

21 Ağustos 2024 tarihinde meydana gelen sel felaketinde Bangladeşliler bu felaketin Hindistan'ın haber vermeden Tripura'daki bir barajdan su salmasından kaynakladığını ileri sürmekte ve son senelerde meydana gelen sel felaketlerinden Hindistan'ı suçlamaktadır. Bangladeş geçici hükümetinin öğrenci temsilcisi Nahid Islam, Hindistan'ın barajı önceden haber vermeksizin açmasını "insanlık dışı" olarak nitelendirmiş ve sosyal medyada Hindistan'ı "su terörizmi" ile suçlamıştır. Her ne kadar Hindistan Dışişleri Bakanı bu iddiaları reddetmiş ve nehirler hususunda iş birliği yapmaya açık olduklarını vurgulamış olsa da hükümet ve iki halk arasındaki gerilim gün geçtikçe artmaktadır. İki ülke ve halk arasında tırmanan bu gerilim, gelecekte iklim değişikliğinin etkilerinin artması nedeniyle Hindistan'a göç etmekten başka çaresi kalmayacak Bangladeşliler için riskli bir ortam oluşmaktadır. Birbirine karşı iyi niyet göstermekten uzak olan bu iki topluluğun bir arada yaşamak zorunda kalacağı durumda ülke içinde gerilim ve çatışmaların olması muhakkak olacaktır (Bhattacharya, 2024).

Bangladeş ve Hindistan arasında 1996'da imzalanan "Ganj Nehri Su Paylaşımı" anlaşması 2026 senesinde son bulacaktır. (Global Water Forum, 2014). Ancak her iki tarafın hem çevresel hem de güvenlik stratejilerine uyan ortak bir nokta bulmak olanaksızdır. Hem politika yapıcılar hem de teknik uzmanlar 30 yıl önce yapılan anlaşmanın bugünün iklim değişikliği ile mücadele için yetersiz kaldığını belirtmektedir. Değişen çevre şartları ve insan ihtiyaçlarına göre anlaşma şartlarının yenilenmesine vurgu yapmaktadırlar (Amjad, 2025). Mevcut anlaşma uyarınca, su tahsisi Hindistan sınırları içinde, Bangladeş sınırına yaklaşık 10 kilometre mesafede bulunan Farakka Barajı'ndaki kurak mevsim akışına dayalı olarak hesaplanmaktadır. Anlaşmanın temel amacı, özellikle akışın düşük seyrettiği dönemlerde, her iki tarafın onar günlük periyotlarla aldığı su miktarını düzenli biçimde ölçerek ve belirlenen formüller çerçevesinde uyarlayarak adil bir paylaşımı sağlamaktır. Uluslararası Entegre Dağ Kalkınma Merkezi'nin verilerine göre, bu nehri besleyen Himalaya buzulları hızla geri çekilmektedir. Küresel ısınmanın 1,5 santigrat dereceyle sınırlandırılması durumunda bile, 2100 yılına kadar bu buzulların hacimlerinin üçte birini kaybetmesi öngörülmektedir (ICIMOD, 2019).

Hindistan, suyu hem stratejik bir kaynak hem de diplomatik bir araç olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, ülke su politikalarını ulusal çıkarları temelinde şekillendirmektedir. Sinha'ya göre, "mevcut koşullar Hindistan'ı hem toprak bütünlüğünü korumak hem de kalkınma hedeflerini güvence altına almak amacıyla su güvenliğini stratejik planlamasının merkezine daha güçlü biçimde yerleştirmeye zorlamaktadır" (Aktaran: Channel News Asia, 2025). Öte yandan, Bangladeş'te ağustos ayında Başbakan Şeyh Hasina liderliğindeki hükümetin çöküşüyle başlayan geçiş süreci, ülkenin iç siyasal istikrarını zayıflatmıştır. Bu dönemde Hindu azınlığa yönelik mezhep temelli saldırılar ve Hasina'nın Hindistan'a sığınmasının ardından iade edilmesine yönelik başarısız girişimler, hem iç politikada bir boşluk yaratmış hem de Hindistan ile ilişkilerde gerginliği artırmıştır. Bu gelişmelerle birlikte, Hindistan ve Bangladeş'in milliyetçi politikaları iş birliğinde uyumlu bir zemin oluşturmayı zorlaştırmış; özellikle su paylaşımı konusundaki anlaşmazlıkların uzun vadede daha da derinleşmesine zemin hazırlamıştır (Board, 2025).

Uluslararası hukukta doğal kaynakların ortak kullanımı ve paylaşımı konusunda küresel ölçekte bağlayıcı normların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu paylaşım ülkelerin tekelinde kaldığı müddetçe bir politika ve strateji aracı olarak kullanılmaktan öteye gidilemeyecek ve insan hayatını uzun vadede tehlikeye atacaktır (Board, 2025).

Bölgesel Güvenlik Bağlamında Bangladeş ve İklim Krizi

Küresel bir etki alanına sahip olan iklim değişikliği özellikle Güney Asya ülkeleri için önemli bir risk teşkil etmektedir. Güney Asya bölgesinin daha hassas konumunda olmasının sebebi olarak; bu bölgede sıklıkla doğal felaketlerin meydana gelmesi, doğal kaynakların paylaşımında anlaşmazlıklar, nüfus yoğunluğunun fazla ve ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın olması sıralanabilir. Sosyo-ekonomik dengelerin stabil olmadığı bu bölgede coğrafi koşulların da iklim krizine karşı direnci daha düşüktür. Hâlihazırda zorlu yaşam koşullarına bağlı olan halk için iklim değişikliğine adaptasyon zorlu olabilmektedir. İklim değişikliği, Güney Asya'da su paylaşımı, göç ve afet yönetimi gibi sınır ötesi meseleleri daha tartışmalı hale getirerek bölgesel istikrarsızlık riskini artırmaktadır. Özellikle Bangladeş'te yoksulluk ve yapısal zafiyetler, iklim etkileriyle ağırlaşmakta; bu durum aşırıcı grupların güç kazanmasına ve devlet otoritesinin zayıflamasına yol açarak tüm bölge için güvenlik tehdidi oluşturmaktadır. Kaynakların tükenmesi, doğal afetlere maruz kalma gibi nedenler ülke içinde gerilimleri arttırabilir. İklim krizine bağlı yaşanan sosyo-ekonomik sıkıntılar yalnızca belirli bir ülkeyle sınırlı kalmayıp tüm bölgenin siyasi istikrarını tehdit edebilir (Rahman S. R., 2025).

Güney Asya Bölgesinde Sınır Aşan Etkiler ve Çatışma-İş Birliği Potansiyeli

Güney Asya, uzun süredir devam eden jeopolitik gerilimler, sınır anlaşmazlıkları ve içsel etnik-dini çatışmalarla karakterize edilen gergin bir bölgedir (SAT Editorial Desk, 2025). Güney Asya ekonomisi, büyük ölçüde tarım, hidroelektrik ve turizm gibi iklim koşullarına bağımlı sektörler etrafında şekillenmektedir. İklim değişikliğinin tarımsal üretimi azaltması, altyapıya zarar vermesi ve afet yardımlarına yönelik harcamaları artırması, ulusal bütçeler üzerinde olumsuz etkiler yaratmakta ve kalkınmayı engellemektedir. Bu durum, ekonomik istikrarsızlığın yanı sıra sosyal huzursuzluk ve siyasi istikrarsızlığı da tetikleyerek devletlerin bütünlüğünü zayıflatabilir ve hem ülke içinde hem de ülkeler arasında çatışma riskini artırabilir. (Rahman S. R., 2025)

Dünya Bankası'na göre, Güney Asya'da 2050 yılına kadar yaklaşık 40 milyon kişi iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilme riski altındadır. Ortak eylem planları geliştirilmediği takdirde, bu göç dalgaları özellikle eşitsizlik, etnik bölünmeler ve kaynak kıtlığıyla karakterize edilen bölgelerde toplumsal gerilimleri artırabilir. Assam örneğinde olduğu gibi, iklim kaynaklı göç mevcut huzursuzlukları derinleştirerek etnik kutuplaşmayı körükleyebilir. Büyük ölçekli göçler, yerel yönetimlerin kapasitesini aşırı yükleyerek sosyal hizmetlerde aksamalara, ekonomik baskılara ve güvenlik risklerine yol açabilir. Kaynak rekabetinin yoğunlaşması çatışma riskini de artırmaktadır.

Bunun yanında, tarımsal üretim artan sıcaklıklar ve düzensiz yağışlarla ciddi bir baskı altındadır. Özellikle Hindistan ve Bangladeş'in pirinç üretimi büyük ölçüde muson yağışlarına bağımlı olup, yüksek emisyon senaryolarında yüzyılın ortasına kadar temel ürünlerde %15–20 verim kaybı öngörülmektedir. Bu kayıplar hem ekonomik hem de siyasi istikrar açısından stratejik önem taşımaktadır (Agarwal ve Arora, 2025).

Pakistan ve Hindistan arasındaki nükleer yarış ve Çin-Hindistan sınır uyuşmazlıkları gibi dinamikler, bölgeyi istikrarsızlaştırmakta ve iklim değişikliğinin yol açtığı çevresel etkilere karşı savunmasız hâle getirmektedir. Bu durum, ortak doğal kaynaklar etrafında sıfır toplamlı yaklaşımların ve zayıf diplomatik işleyişin güçlenmesine neden olmaktadır.

Su kaynakları bölgedeki en kritik meselelerden biridir. Ganj, Brahmaputra ve Meghna gibi nehirler, Himalaya buzullarındaki hızlı erime nedeniyle kısa vadede taşkın, uzun vadede ise su kıtlığı riskini artırmaktadır. Teesta ve Mahakali nehirleri örneğinde görüldüğü üzere, akış rejimindeki küçük değişiklikler bile diplomatik gerilimlere yol açabilmektedir. Bu koşullar, iklim değişikliğini Güney Asya'da yalnızca çevresel değil, aynı zamanda güvenlik ve istikrar meselesi haline getirmektedir (Agarwal ve Arora, 2025). Bu bölgenin ana su kaynağı olan Himalaya-Hindu Kush sıradağları bölgedeki nehirleri beslemektedir. Yağışların artması nehirlerdeki taşkın riskini arttırmakta, tatlı su kaynaklarını tuzlandırmakta ve kullanılmaz hale getirmektedir. Bu durum bu nehirden faydalanan milyarca insanın geçim kaynaklarını tehdit etmektedir. Dolayısıyla iklim krizinin jeopolitik yansımaları hem gıda güvenliği hem de ekonomiyi tehdit ederek bölgesel gerginliği arttırmaktadır.

Su kaynağının paylaşımı ve kullanımı konusunda ülkeler arasında çıkacak gerilimler ve sosyal huzursuzluklar, tüm bölgeye sıçrayarak çatışma ortamının büyümesine ve etki alanının genişlemesine zemin hazırlayabilir. Hâlihazırda iklim şartlarının sert etkileriyle mücadele içinde olan halk için doğal kaynaklara erişimin başka bir ülke tarafından sınırlandırılması durumda halk hükümete çağrı yapıp eyleme geçebilir. Halkın başka ülkelere yönelik saldırgan söylemleri, hükümetleri daha proaktif bir iç ve dış politika stratejisi geliştirmeye itebilir. Bu durum yalnızca iki ülke arasındaki bir meseleden çıkarak domino etkisiyle tüm bölgeye sirayet edebilir. Çatışma ve şiddetin bölgeyi etkisi altına aldığı noktada mesele belli bir bölgeyle sınırlı kalmayarak küresel bir sorun haline gelebilir. Tüm bölgenin kaos içinde olması bu insanların bölge dışındaki ülkelere yasal veya yasal olmayan yollarla hareket etmesini gerektirecektir. Bu açıdan bakıldığında iklim değişikliği etkilerini yaşayan ülke ve topluluklarla sınırlı değildir ve tüm dünyanın ortak sorunudur (SAT Editorial Desk, 2025).

Bölgesel İş Birliği

"Sonuçta, iklim müzakere etmez, ancak uluslar hayatta kalmak ve ortak istikrar için müzakere etmelidir."

Ashok Swain

Her ne kadar Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) 1992 yılında yürürlüğe girmiş olsa da iklim müzakerelerinin temelleri bu tarihten çok önce atılmış ve süreç boyunca ortak bir zeminde buluşmak için hem BM yetkileri hem de ülke temsilcileri önemli zorluklarla karşılaşmıştır. Ülkeler arasındaki farklı ekonomik çıkarlar, kaynaklara erişim

düzeylerindeki eşitsizlikler, çevresel öncelikler ve politik yaklaşımlar, küresel düzeyde bağlayıcı kararların alınmasını güçleştirmiştir. Bu güçlükler, yalnızca ayrışmalara neden olmamış; aynı zamanda benzer görüş ve beklentilere sahip devletlerin bloklar oluşturarak müzakerelerde ortak pozisyon geliştirmesine de zemin hazırlamıştır. Özellikle coğrafi yakınlık ve iklim politikalarında benzer öncelikler taşıyan ülkeler, iş birliklerini kurumsallaştırarak küresel iklim diplomasisinde daha etkin aktörler haline gelmiştir.

Güney Asya ülkelerinin farklılaşan iklim politikaları ve öncelikleri, UNFCCC kapsamındaki müzakerelere doğrudan yansımakta; bu bölünmüşlük, Güney Asya Bölgesel İş Birliği Teşkilatı (SAARC) içerisinde de kendini göstermektedir. SAARC bünyesinde iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik çeşitli bölgesel eylem planları gündeme getirilmiş olsa da Afrika Birliği (AU) gibi diğer bölgesel örgütlenmelerin aksine, ortak hedefler doğrultusunda kapsamlı ve bağlayıcı bir pozisyonun geliştirilmesi konusunda sınırlı ilerleme kaydedilmiştir.

Güney Asya ülkeleri, küresel iklim rejiminde farklı müzakere blokları aracılığıyla rol üstlenmektedir. Tüm bölge ülkeleri, tarihsel sorumluluk ve eşitlik ilkelerini savunan G-77'nin üyesidir. Küresel sera gazı emisyonlarında üçüncü sırada olması, Hindistan'ı bölgedeki diğer ülkelerden ayıran önemli bir faktördür. Buna karşılık Bangladeş, Maldivler, Afganistan, Nepal ve Butan gibi düşük emisyonlu ülkeler, iklim krizinden en fazla etkilenen devletler olarak "Hassas Yirmi" (V20) grubunda ve Maldivler öncülüğünde kurulan Savunmasız Ülkeler Forumu'nda (CVF) uluslararası destek arayışını sürdürmektedir. G-77 ülkeleri ise, Avrupa ve Amerika'nın yol açtığı küresel ısınma etkilerine karşı daha fazla uluslararası yardım talep etmektedir. (India Foundation, 2019)

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansında görüşülen fikirlerin yanı sıra Bangladeş, azaltım ve uyum finansmanını güçlendirmek amacıyla, Asya'da bir ilk olma niteliği taşıyan İklim Geliştirme Ortaklığı Platformu'nun kurulmasına yönelik görüşmeler başlatılmıştır. Bangladeş Çevre Bakanı Saber Chowdhury, ülkesinin 2041 yılına kadar enerji ihtiyacının %40'ını yenilenebilir kaynaklardan karşılamayı hedeflediğini vurgulayarak, "*Bangladeş'in yalnızca iklim değişikliğinin mağduru değil, aynı zamanda bu mücadelede öncülük eden küresel aktörlerden biri olduğunu*" ifade etmektedir. Küresel ısınma ve iklim krizi etkilerinin yalnızca kendi sınırları içinde kalmayacağını, etkilerinin yayılarak küresel çapta bir sorun haline geleceğini vurgulayarak küresel iş birliğinin önemine dikkat çekmiştir (Begüm, 2024).

Pakistan Dışişleri Bakanı Ishaq Dar, 2025 yılında BM'de yaptığı konuşmada, gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliğinin büyük ölçüde sanayileşmiş ülkelerin emisyonlarından kaynaklanan etkileriyle mücadele edebilmesi için borç erteleme ile imtiyazlı ve hibe temelli finansmana ihtiyaç duyduğunu vurgulamıştır. Bu bağlamda, IMF 2025 yılının Mayıs ayında Pakistan'ın iklim savunmasızlığına ve doğal afetlere karşı ekonomik direncini artırmak amacıyla mevcut 7 milyar dolarlık programına ek olarak 1,4 milyar dolarlık ek bir kredi dilimini onaylamıştır (Jilani, 2025).

Güney Asya ülkeleri, iklim değişikliğiyle mücadelede daha hızlı ve etkin adımlar atılması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Hindistan ile zaman zaman fikir ayrılıklarına düşmektedir. Jeopolitik gerilimler, farklı kalkınma öncelikleri ve normatif yaklaşımlar, Hindistan ile komşuları arasında zıt pozisyonların benimsenmesine yol açmaktadır. Hindistan genellikle sosyo-ekonomik kalkınmaya öncelik verirken, Maldivler gibi küçük ada devletleri hayatta kalma ve insan hakları temelinde daha acil iklim eylemleri talep etmektedir. Bu farklılıklar, SAARC'ın ortak iklim politikaları geliştirme çabalarını sınırlı bırakmıştır. Ancak Paris Anlaşması öncesinde bölgesel pozisyonlarda görece bir yakınlaşma yaşanmış, Hindistan daha önce mesafeli durduğu bazı ilkeleri benimseyerek iklim diplomasisinde daha yapıcı bir rol üstlenmiştir. Bu dönüşüm, Hindistan'ın 2015'te Fransa ile kurduğu Uluslararası Güneş Enerjisi İttifakı (ISA) ile somutlaşmıştır. Güneş potansiyeli yüksek ancak enerjiye erişimde engeller yaşayan ülkeleri bir araya getiren ISA, Hindistan'ın küresel iklim yönetişimindeki rolünü güçlendirmiş ve Güney Asya'da yeni bir dayanışma zemini yaratmıştır. Son dönemde aşırı hava olaylarından etkilenen Güney Asya ülkeleri, iklim kaynaklı kayıplar konusunda ortak bir duruş sergilemiştir. Bangladeş, Maldivler, Hindistan ve Sri Lanka gibi ülkeler, iklim adaleti ilkesini öne çıkararak, gelişmiş ülkelerin direncine rağmen Kayıp ve Zarar Mekanizmasının kurulmasında öncü rol oynamıştır. Ancak iklim adaletsizliğinin giderilebilmesi için, bu mekanizmanın 2020 sonrası dönemde dayanıklılık, kapasite geliştirme ve finansman alanlarında somut adımlarla desteklenmesi gerekmektedir (India Foundation, 2019).

Güney Asya Bölgesel İş Birliği Teşkilatı (SAARC) ve Teknik ve Ekonomik İş Birliği Girişimi (BIMSTEC)

6 Haziran 1997'de imzalanan "Bengal Körfezi Çok sektörlü Teknik ve Ekonomik İş Birliği Girişimi (BIMSTEC) *(Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation)";* Bangladeş, Hindistan, Sri Lanka, Tayland, Myanmar, Nepal

ve Bhutan ülkelerinden oluşan bir bölgesel iş birliği topluluğudur. Bu topluluğun amacı Bengal Körfezi'ne kıyısı olan ülkeler arasında ekonomik dayanışmayı teşvik etmektir (BIMSTEC, t.y.).

Artan iklim değişkenliği, devletleri baraj inşası, akarsu yönlendirme ve su kısıtlamaları gibi tek taraflı projelere yöneltebilir. Ancak bu adımlar, diplomatik ilerlemeyi zayıflatıp karşılıklı güvensizliği artırarak misilleme döngülerine yol açabilir. Geçmişteki istikrarlı muson döngülerine dayanan mevcut su paylaşım anlaşmaları, iklim değişikliğinin yarattığı belirsizlik karşısında işlevsiz kalabilir. Bölgesel düzeyde esnek ve iş birliğine dayalı mekanizmalar geliştirilmezse, su anlaşmazlıklarının çatışmaya dönüşme riski artacaktır. BIMSTEC, bu süreci yönlendirmek için elverişli bir platform sunmaktadır. Hindistan'daki BIMSTEC Hava ve İklim Merkezi, erken uyarı sistemleriyle bölgesel iş birliğine katkı sunabilir; geliştirilirse nehir havzaları, ormansızlaşma ve toplumsal kırılganlıkları gerçek zamanlı izleyen bir ekolojik gözlemevi işlevi görebilir. Ayrıca BIMSTEC bünyesinde oluşturulacak 'İklim Güvenliği Görev Gücü', meteoroloji uzmanları, savunma stratejistleri ve insani yardım aktörleri arasında disiplinler arası eşgüdüm sağlayabilir.

Nehir havzalarının korunması ve yeniden ağaçlandırılması amacıyla oluşturulacak bir "Nehir Havzası Restorasyon Fonu" ise kolektif kaynak mobilizasyonuna olanak tanıyabilir. Özellikle Sundarbans'ta ortak mangrov ormanı restorasyonu gibi girişimler hem ekosistem direncini artırabilir hem de diplomatik diyaloğu güçlendirebilir. Görünüşte teknik olan bu adımlar, afet riskini azaltarak bölgesel güveni pekiştirebilir ve göç ile çatışmanın yapısal nedenlerini zayıflatabilir.

Sonuç olarak, BIMSTEC üyesi devletlerin çevresel göstergeleri ulusal güvenlik politikalarına entegre etmesi kritik önemlidir. Savunma ve içişleri bakanlıkları, iklim değişikliğini yalnızca çevresel bir tehdit değil; nüfus hareketliliği, ekonomik istikrarsızlık ve jeopolitik öncelikler üzerinde doğrudan etkili bir güvenlik riski olarak değerlendirmelidir (Agarwal ve Arora, 2025).

1985'te Güney Asya'dan Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka ülkelerin üye olduğu Güney Asya Bölgesel iş Birliği Teşkilatı (SAARC) *(South Asian Association for Regional Cooperation)* kurulmuştur. Topluluğun amacı Güney Asya ülkelerini ekonomik ve siyasi refah düzeylerini arttırmaktır. SAARC, bölgede barış ve güvenliği pekiştirmeyi amaçlamıştır. Nitekim son toplantısını 2014 senesinde yapmıştır (EEAS Strategic Communications, 2021).

SAARC, bölgedeki enerji tüketiminde iş birliğini teşvik edebilir. Hindistan'ın kömüre, Bangladeş ve Pakistan'ın fosil yakıtlara bağımlılığına karşılık, Nepal ve Butan enerji ihtiyaçlarını büyük ölçüde temiz kaynaklardan karşılamakta ve hidroelektrik üretimini artırmaktadır. SAARC öncülüğünde yapılacak altyapı ve politika yatırımları, bölgesel enerji ticaretini ve düşük karbonlu kalkınmayı destekleyerek sera gazı emisyonlarını azaltabilir. Bu iş birliği, bölge ülkelerine iklim kriziyle mücadelede zaman kazandırabilir. Ancak güvenlik boyutunda mevcut SAARC merkezleri, iklim kaynaklı tehditlere karşı yetersi kalmaktadır. İklim değişikliğinin etkilerini arttırması ile 2050'ye kadar 60 milyon kişiyi yerinden edilme riski bulunmaktadır. Sınır aşan bu göçler hem kaynak hem de hedef ülkeler için ciddi güvenlik riskleri yaratacağından, SAARC'ın iklim güvenliği temelli yeni mekanizmalar geliştirmesi stratejik önem taşımaktadır (Pandey, 2022).

Hindistan ile Göç Sorunları ve Sınır Güvenliği

Bangladeş ve Hindistan'ın sınır komşusu olmaları, ortak bir tarihsel birikim ve dönemsel gerilimlere zemin hazırlamıştır. Özellikle iklim değişikliğinin etkilerinin artması ile Bangladeş'ten Hindistan'a doğru göç hareketliliğinin yaşanması, bu göçmenlerin bazılarının yasal statüsünün olmaması, iki ülke hükümetinin milliyetçi politikalarının birbiriyle çelişmesi ve halk arasında gerilim ortamının hâkim olması nedeniyle ikili ilişkiler zedelenmiştir. Her iki ülke de 1951 Mülteci Sözleşmesi'ni imzalamadığından, göç yönetiminde sınır ötesi iş birliği önünde engeller vardır. SAARC ve BIMSTEC gibi bölgesel kuruluşlar bu konuda diyalog için platform sunsa da sınır aşan iklim göçü ulusal sınırların ötesinde siyasi açıdan daha karmaşık hâle gelmektedir. Hindistan'ın Vatandaşlık Değişikliği Yasası (CAA) ve buna eşlik eden Hindistan'ın Bangladeşlilere yönelik bölücü söylemleri, Bangladeş'ten gelen göçü damgalayarak diplomatik ilişkileri gerginleştirmekte ve bölgesel iş birliği çabalarını sekteye uğratmaktadır. Jeopolitik dinamikler bu çerçevelerin etkinliğini sınırlarken, oluşan yönetim boşluğunu sivil toplum ve kalkınma kuruluşları kısmen doldurmaya çalışmaktadır (Kishtwari, 2024).

Hindistan, 2022 yılında iklim göçüne yönelik olarak "İklim Göçmenleri (Koruma ve Rehabilitasyon) Yasası" tasarısını hazırlamıştır. Tasarı, iklim koşulları nedeniyle zorla yerinden edilen bireylere hukuki statü tanımayı, bu kişilere istihdam, eğitim ve ruh sağlığı gibi alanlarda destek sunmayı ve bakanlıklar arası bir koordinasyon mekanizması kurmayı amaçlamıştır. Ancak, iç mi yoksa uluslararası göçmenleri mi kapsadığı net olmayan bu tasarı yasalaşmamıştır. Ancak Hindistan'ın iklim kaynaklı göç meselesini politika gündemine almaya başladığını göstermiştir (Duque, 2024).

İki ülkenin iklim değişikliğine uyum konusunda iş birliği yapması, sınır ötesi göç hareketliliğini azaltmada önemli bir rol oynayabilir. Bu iş birliği, göçmenlerin korunması, yerinden edilen kişilere yönelik sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesi ve sınır ötesi koordinasyonun artırılması gibi alanları kapsayabilir. Böylece, iklim kaynaklı göçün yarattığı sosyo-ekonomik ve politik baskılar hafifletilerek bölgesel istikrarın sağlanmasına katkıda bulunulabilir.

İklim Mültecileri ve Uluslararası Hukuk Tartışmaları

İklim değişikliği sebebiyle yaşanan yer değiştirme hareketliliği ilk olarak 1980'li yıllarda görülmüştür (Zaheer, 2024). Fakat uluslararası hukukta bir iklim mültecisi nosyonu bulunmamaktadır. Bu durum, Bangladeş ve Hindistan gibi iklim kaynaklı göçün yoğun yaşandığı bölgelerde, göçmenlerin hukuki statü ve korunma haklarının belirsizliğini artırmaktadır. Çalışma içerisinde belirtildiği gibi iklim kaynaklı yapılan göçlerin uluslararası hukukta bir yerinin olmaması Bangladeş'ten Hindistan'a göç eden kişilerin mağdur olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla, ulusal yasalar ve politikalar geliştirilse bile, uluslararası hukukun eksikliği sınır ötesi göç sorununu çözmede önemli bir engel teşkil etmektedir.

1951 Mültecilerin Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde mültecinin tanımı; "ırkı, dini, mensubiyeti, belli bir toplumsal gruba aidiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır" ifadesi ile tanımlanmıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ise çevresel bozulma nedeniyle yer değiştiren kişilere "yerinden edilmiş kimse" olarak tanımlamaktadır (Çetin vd., 2024, s. 222; Demirbilek, 2023, s. 507). Uluslararası Göç Örgütü'ne göre, ekolojik mülteci; "değişen çevresel koşullar nedeniyle yaşam şartları olumsuz etkilenen ve bu nedenle yaşadıkları yerleri terk ederek başka bölgelere gitmek zorunda kalan birey ya da toplulukları" olarak ifade etmektedir. Ekolojik mülteci kavramı yalnızca çevresel bozulmalar ve bunların doğrudan sonuçlarıyla sınırlı kalmamakta; aynı zamanda çevre sorunlarının tetiklediği iç karışıklıklar, toplumsal çatışmalar ve benzeri olguları da kapsamaktadır (Çetin vd.., 2024, s. 222).

Lester Brown 1976'da "çevre mültecisi" kavramını ilk ortaya atan kişi olmuştur. (Demirbilek, 2023, s. 509) Çevre mültecileri tanımını ise ilk olarak Birleşmiş Milletler Çevre Programı Araştırmacısı Essam El Hinnawi 1985 yılında dile getirmiştir. Hinnawi, "yerinden edilmiş, kendini zarardan korumayı amaçlayan veya daha iyi bir yaşam kalitesi arayışında bulunmak için kendi yaşam alanlarını zorunlu veya gönüllü biçimde terk eden insanları" çevre mültecisi olarak tanımlamıştır (Arslan, 2023, s. 129). Hinnawi'nin yaptığı tanımlamadaki kriter ekosistemin fiziksel, biyolojik ve kimyasal olarak bozulması ve yaşanamayacak duruma gelmesidir. Bu tanımlama siyasi gerilim kaynaklı çatışma ortamını kapsamamaktadır (Çetin vd.., 2024, s. 222).

Birleşmiş Milletler, mülteci kavramı ile ilgili 2020 senesinde "mültecilerin kendi ülkelerindeki yaşamları ve/veya refahlarının tehlikede olması halinde geri gönderilmelerinin yasa dışı olduğunu" belirtmiştir (Arslan, 2023, s. 131). Fakat Çevresel şartlardan dolayı can ve mal kaybı yaşama riski ile yer değiştiren iklim mağdurları zulüm ve şiddet görmediği için bu tanımın kapsamı içine girmemektedir. Cenevre sözleşmesindeki bu tanımlanma kapsamında iklim değişikliği nedeniyle başka bir ülkeye göç eden ve korunma talebinde bulunan kişiler sığınmacı statüsünde görülmektedir. Ekonomik iyileşme gibi sebeplerle göç eden kişiler ise göçmen statüsündedir. Mültecilik statüsü ise yer değiştirmekten başka çaresi kalmamış, zulüm ve korku ile hareket ederek evlerini, mal varlıklarını geride bırakan insanları kapsamaktadır. Bu açıdan mültecilik daha iyi şartlar ve fırsatlar için yer değiştiren değil zorunda ve mecbur bırakılmış kişileri kapsamaktadır. Çevresel şartlar nedeniyle göç eden kişilerde bu ayrım yapılamadığı için henüz çevre mültecisi diye bir kavram bulunmamakta ve bu konumda değerlendirilememektedir. Bu yüzden iklim göçmenleri göç ettikleri ülkede yasal haklarından mahrum kalmakta ve ihtiyacı duydukları devlet hizmetlerinden yararlanamamaktadır (Demirbilek, 2023, s. 507).

Bangladeş'in Güvenlik Politikalarındaki Yeni Eğilimler

Bangladeş, iklim krizinin ülkenin ulusal güvenliğini doğrudan tehdit eden bir unsur haline gelmesi nedeniyle güvenlik politikalarını iklim riskleri temelinde yeniden şekillendirmektedir. Bu kapsamda devlet hem iç güvenliği hem de bölgesel istikrarı korumaya yönelik çok katmanlı bir strateji geliştirmiştir.

İlk olarak, Bangladeş iklim değişikliği ve afet risklerini güvenlik tehdidi olarak çerçevelemekte ve bu doğrultuda ulusal erken uyarı sistemlerini, afet yönetimi kapasitesini ve askeri-sivil koordinasyon mekanizmalarını güçlendirmektedir. Ülke, iklimden kaynaklanan kitlesel yer değiştirmeler, şehirlerde yoğunlaşan nüfus baskısı ve altyapı kırılganlıklarını iç güvenlik açısından

öncelikli risk alanları olarak tanımlamaktadır. İç göçün kentlerde yarattığı düzensizlik, hizmetlerde aksama ve sosyal gerilimler, Bangladeş'in iç güvenlik politikalarında yeni tedbirler gerektiren bir eğilim olarak öne çıkmaktadır.

Dış güvenlik alanında ise Bangladeş, iklim krizini dış politikasının merkezine alarak hem güvenlik kapasitesini artırmaya hem de uluslararası destek elde etmeye çalışmaktadır. İklim Değişikliğine Karşı Savunmasız Ülkeler Forumu'nun (CVF) başkanlığını yürütmesi, ülkenin küresel iklim adaleti söyleminde lider konuma yükseldiğini ve bu liderliği güvenlik stratejilerinin bir parçası hâline getirdiğini göstermektedir. Bu süreçte Bangladeş, gelişmiş ülkelerden daha fazla mali destek talep etmekte ve bu desteği ulusal güvenlik kapasitesinin iklim uyumlu şekilde güçlendirilmesi için kullanmayı hedeflemektedir.

Bangladeş'in güvenlik politikalarındaki bir diğer eğilim, bölgesel güçlerle dengeli ve çok yönlü ilişkiler kurarak güvenlik risklerini minimize etme stratejisidir. Bangladeş'in uluslararası alanda küresel iş birliğine ve yardımlara açık olması, ülkenin mali endişelerini de azaltmaktadır. Bangladeş'in uzlaşmacı ve yararcı bir politika izlemesi, çevre ülkelere de örnek olmakta ve siyasi gerginlikler bir kenara bırakılarak iklim krizi etrafında kolektif yardımlaşmanın önünü açmaktadır. Çin'in altyapı ve deniz güvenliği projeleri üzerinden sağladığı destek ile Hindistan ve ABD'nin jeopolitik beklentileri arasında tarafsız bir pozisyon benimsenmektedir. Bu denge politikası, ülkenin herhangi bir bloğun baskısına maruz kalmadan hem ekonomik hem de güvenlik kazanımları elde etmesine olanak sağlamaktadır.

"Mavi Ekonomi" girişimi ise Bangladeş'in güvenlik anlayışının sadece karasal değil, deniz yetki alanlarını da kapsayacak şekilde genişlediğini ortaya koymaktadır. Deniz kaynaklarının korunması, deniz güvenliğinin güçlendirilmesi ve ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması, ülkenin uzun vadeli ulusal güvenlik hedeflerinin temel bileşenleri arasında yer almaktadır.

Bangladeş politikası iç ve dış göç hareketliliğinden de etkilenmektedir. İç göç hususunda kentlerde yaşanan nüfus yoğunlaşması ülke içinde güvenlik endişeleri oluşturmakta ve kentteki hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Dış göç hareketliliğinde ise Bangladeş'ten başka ülkeye göç eden halkın gittiği ülkede sosyal dışlanma yaşaması ya da temel birey haklarından mahrum kalması ülkeler arası diplomatik krizlere neden olmaktadır. Bangladeş hem iç hem de dış politikasında uzlaşmacı ve iş birliğine yönelik politikalar benimsemekte bu sıkıntıların üstesinden yardımlaşma yoluyla gelmeye çalışmaktadır. Bangladeş hem çevresel bozulma hem de jeopolitik gerilimlerden kaynaklanan çifte tehditlerle karşı karşıya olduğu için dış politikasını bu sorunlara yanıt verecek biçimde şekillendirmeye devam etmektedir. İklim uyumu, deniz güvenliği ve bölgesel iş birliğine öncelik vererek, belirsizliklerin arttığı küresel ortamda uzun vadeli istikrarını sağlamayı ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemeyi hedeflemektedir (Rakib, 2025, s. 129).

Sonuç olarak Bangladeş hem çevresel kırılganlıkların hem de bölgesel rekabetin arttığı bir ortamda iklim uyumu, deniz güvenliği, çok taraflı diplomasi ve göç yönetimini güvenlik politikalarının yeni eksenleri hâline getirmiştir. Bu yeni eğilimler, ülkenin belirsizliklere karşı daha dayanıklı bir güvenlik yapısı inşa etmeyi ve sürdürülebilir kalkınmayı güvenlik perspektifine entegre etmeyi amaçlamaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Küresel ısınmanın yol açtığı iklim değişikliği etkileri, günümüzde daha belirgin bir şekilde hissedilmeye başlanmıştır. Değişen çevresel koşullar ve artan doğal afetler, ekonomik ve siyasi istikrar üzerinde ciddi tehditler oluşturmaktadır. İklim değişikliğinin etkilerini yakından yaşayan Bangladeş'te, halkın geçim kaynağı olan tarımsal üretimde yaşanan aksaklıklar, ülkenin ekonomik dengesini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, doğal afetler nedeniyle yerinden edilen insanların göç ettikleri ülkelerde maruz kaldığı dışlanma ve haksızlıklar, iklim krizinin sınırları aşan ve çok boyutlu bir sorun olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu çalışma, iklim krizinin Bangladeş'te ortaya çıkardığı sosyoekonomik ve siyasal etkileri inceleyerek, bu etkilerin hem ulusal düzeyde hem de bölgesel ve küresel bağlamda nasıl daha geniş çaplı krizlere dönüştüğünü ortaya koymuştur. Bulgular, iklim değişikliğinin yalnızca çevresel bir sorun değil, aynı zamanda devlet kapasitesini, güvenlik politikalarını, dış ilişkileri ve toplumsal istikrarı şekillendiren çok yönlü bir siyasi mesele olduğunu göstermektedir. Bangladeş'te sel, erozyon, kasırga ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi çevresel tehditler; kitlesel iç göçü tetiklemekte, kentlerde hizmet yükünü artırmakta ve sosyal kırılganlıkları derinleştirmektedir. Bu durum, ülkenin iç güvenliğini doğrudan etkileyerek devletin sosyal, ekonomik ve yönetsel kapasitesini zorlamaktadır. Aynı zamanda dış göç hareketliliği, Bangladeş'in diğer devletlerle ilişkilerinde yeni diplomatik sorumluluk ve risk alanları yaratmakta, kimi durumlarda ise gerilimlere sebep olabilmektedir.

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, Bangladeş'in iklim krizini dış politika ve güvenlik stratejisinin temel bir bileşeni hâline getirdiğidir. Ülke, İklim Değişikliğine Karşı Savunmasız Ülkeler Forumu (CVF) gibi platformlarda aktif liderlik üstlenerek hem uluslararası finansman kaynaklarına erişimi artırmayı hem de iklim adaleti konusunda küresel farkındalık yaratmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte Bangladeş'in Çin, Hindistan ve ABD gibi büyük güçler arasında izlediği denge politikası, ülkenin güvenlik stratejisinin çok taraflı ve pragmatik karakterini ortaya koymaktadır. Bu çerçevede çalışma, iklim krizinin Bangladeş'in iç ve dış politikasında yeni bir kırılganlık alanı oluşturduğu, ancak aynı zamanda ülkeye diplomatik etki alanını genişletme fırsatı sunduğu sonucuna varmaktadır.

Bu değerlendirmeler ışığında, Bangladeş'in gelecekte iklim krizinin yarattığı baskılara karşı daha dayanıklı bir yapı oluşturabilmesi için iklim risklerini afet yönetimi, göç, su güvenliği ve ekonomik planlama ile bütünleştiren entegre bir ulusal güvenlik stratejisi geliştirmesi kritik görünmektedir. Kentlerde artan nüfus baskısının yaratabileceği sosyal ve güvenlik risklerini azaltmak için altyapı kapasitesinin yükseltilmesi, kentsel hizmetlerin güçlendirilmesi ve kırsal alanlarda geçim kaynaklarını koruyan politikaların önceliklendirilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra Bangladeş'in bölgesel iş birliğini derinleştirerek Hindistan, Nepal, Myanmar ve Çin ile sınır aşan su yönetimi, erken uyarı sistemleri ve göç koordinasyonu gibi alanlarda kurumsal mekanizmalar oluşturması, hem güvenlik risklerini azaltacak hem de bölgesel dayanışmayı güçlendirecektir. Uluslararası finansman mekanizmalarından daha etkin yararlanılması, özellikle Loss and Damage Fund ve Yeşil İklim Fonu gibi kaynakların Bangladeş'in uyum projelerine sürdürülebilir bir temel sağlaması açısından önem taşımaktadır. Ayrıca Mavi Ekonomi girişimi çerçevesinde deniz güvenliğinin güçlendirilmesi, deniz kaynaklarının korunması ve teknolojik kapasitenin artırılması, ülkenin uzun vadeli güvenlik ve kalkınma hedeflerine doğrudan katkı sağlayacaktır.

Genel olarak, Bangladeş'in iklim krizine verdiği yanıtlar hem ulusal güvenlik politikalarını yeniden şekillendirmekte hem de bölgesel düzeyde yeni iş birliği imkânları yaratmaktadır. Bu çalışma, iklim değişikliğinin yalnızca çevresel değil, aynı zamanda siyasi ve güvenlik boyutları olan bütüncül bir kriz olduğunu; bu nedenle Bangladeş'in gelecekteki istikrarı için iklim odaklı politika yapımının kaçınılmaz olduğunu göstermektedir.

Yazar Katkıları: Fikir- E.A.- O.D.M.; Tasarım- E.A.- O.D.M.; Denetleme- O.D.M.; Kaynaklar- E.A.- O.D.M.; Veri Toplanması ve/veya İşlemesi- E.A.- O.D.M.; Analiz ve/ veya Yorum- E.A.; Literatür Taraması- E.A.; Yazıyı Yazan- E.A.- O.D.M.; Eleştirel İnceleme- O.D.M.
Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.
Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Author Contributions: Concept - E.A.- O.D.M.; Design- E.A.- O.D.M.; Supervision- O.D.M.; Resources- E.A.- O.D.M.; Data Collection and/or Processing- E.A.- O.D.M.; Analysis and/or Interpretation- E.A.; Literature Search- E.A.; Writing Manuscript- E.A.- O.D.M.; Critical Review- O.D.M.; Other- O.D.M.
Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.
Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Agarwal, T., & Arora, P. (2025, Nisan 27). *A BIMSTEC problem: Weathering climate threats in South Asia*. The Sunday Guardian:https://www.pressreader.com/india/the-sunday-guardian/20250427/281676850773652?srsltid=AfmBOopfCFHAbNbBWncZr2ppEQ33JhNlP8GN5eGrVn3I50vgIbz_wJ5R. (6.08.2025)

Ahmed, A. U. (2006). *Bangladesh Climate Change Impact and Vulnerability*. Dhaka: Climate Change Cell, Department of Environment. (6.07.2025)

Amjad Z. B., (2025, Temmuz 25). *The Ganges Water-Sharing Treaty Needs a Climate Makeover*. Think Global Health: https://www.thinkglobalhealth.org/article/ganges-water-sharing-treaty-needs-climate-makeover.

Arslan, N. (2023). Küresel İklim Değişikliği: İklim Mültecilerinin Güvenlik Sorunları. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (84), 125-137.

Aydın, N. (2025, Temmuz 24). *HRW: Hindistan yüzlerce Müslüman'ı hukuka aykırı şekilde Bangladeş'e sınır dışı etti*. Anadolu Ajansı: https://www.aa.com.tr/tr/dunya/hrw-hindistan-yuzlerce-muslumani-hukuka-aykiri-sekilde-bangladese-sinir-disi-etti/3640588. (27.11.2025)

Bakan, S., & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual Social and Educational Sciences*, 135-152.

Begum, T. (2024, Şubat 28). *Why Bangladesh is running out of options in the face of extreme weather*:https://www.theguardian.com/global-development/2024/feb/28/why-bangladesh-is-running-out-of-options-in-the-face-of-extreme-weather. (1.08.2025)

Bhattacharya, S. (2024, Ağustos 23). *Unprecedented Floods Fuel Bangladesh-India Tension, The Diplomat*: https://thediplomat.com/2024/08/unprecedented-floods-fuel-bangladesh-india-tension/. (31.07.2025)

BIMSTEC. (tarih yok). *History*. https://bimstec.org/history. (5.08.2025)

Board, J. (2025, Temmuz 28). *Stakes high for India, Bangladesh with decades-old Ganges River treaty set to expire*. Channel News Asia: https://www.channelnewsasia.com/asia/ganges-river-treaty-bangladesh-india-climate-change-5258566. (31.07.2025)

Çalkıvik, A. (2021). Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti. E. Balta içinde, *Küresel Siyasete Giriş* (s. 281-300). İletişim Yayınları.

Çetin, M. Ş., Parlak, B., & Şenol, S. (2024, Ocak 15). İklim Krizi ve Göçe İlişkin Kavramsal Değerlendirme. *Kent Akademisi*, *17*(1), 217-230.

Demirbilek, B. (2023, Eylül 16). İklim Krizi Bağlamında Çevresel Göç Sorunsalı. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(31), 499-529.

Duque, M. C. (2024, Eylül 4). *Climate Change in Bangladesh Shapes Internal*. Migration Policy Institute:https://www.migrationpolicy.org/article/bangladesh-india-climate-migration. (25.07.2025)

EEAS Strategic Communications. (2021, Kasım 24). *South Asian Association for Regional Cooperation (SAARC)*. The Diplomatic Service of the European Union: https://www.eeas.europa.eu/eeas/south-asian-association-regional-cooperation-saarc_(6.08.2025)

Global Water Forum. (2014, Temmuz 28). *Sharing waters vs. sharing rivers: The 1996 Ganges Treaty*. Global Water Forum: https://www.globalwaterforum.org/2014/07/28/sharing-waters-vs-sharing-rivers-the-1996-ganges-treaty/. (10.08. 2025)

Human Rights Watch. (2025, Temmuz 23). *India: Hundreds of Muslims Unlawfully Expelled to Bangladesh*. Human Rights Watch: https://www.hrw.org/news/2025/07/23/india-hundreds-of-muslims-unlawfully-expelled-to-bangladesh. (27.11.2025)

Hulme, D., Roy, M., & Hanlon, J. (2016). Bangladesh on the Front Line of Climate Change. D. Hulme, M. Roy, & J. Hanlon içinde, *Bangladesh Confronts Climate Change: Keeping Our Heads above Water* (s. 161-168). Anthem Press.

Huq, S., Bodrud-Doza, M., Tahsin, K. T., & Khan, M. R. (2022). *What does the IPCC Working Group II say about Bangladesh in its Sixth Assessment Report?* IPCC, https://www.icccad.net/wp-content/uploads/2022/03/IPCC-BD-policy-brief-mar22.pdf.

Huq, S., Khan, M., Islam, A. S., & Mirza, A. B. (2024). *Climate change impacts in Bangladesh*. International Centre for Climate Change and Development & Bangladesh University of Engineering and Technology.

ICIMOD. (2019, Şubat 4). *Landmark study: Two-degree temperature rise could melt half of glaciers in Hindu Kush Himalaya*

region, destabilizing Asia's rivers. ICIMOD: https://www.icimod.org/landmark-study-two-degree-temperature-rise-could-melt-half-of-glaciers-in-hindu-kush-himalaya-region-destabilizing-asias-rivers. (27.11.2025)

India Foundation. (2019, Temmuz 10). *Climate Diplomacy and South Asia: Is there Room for Cooperation?* India Foundation: https://indiafoundation.in/articles-and-commentaries/climate-diplomacy-and-south-asia-is-there-room-for-cooperation/. (6.08.2025)

Internal Displacement Monitoring Centre. (2025, Mayıs 14). *Bangladesh, Internal Displacement Monitoring Centre*:https://www.internal-displacement.org/countries/bangladesh/. (25.07.2025)

International Monetary Fund. Asia and Pacific Dept. (2016, Şubat 1). *Bangladesh: Selected Issues, IMF eLibrary*: https://www.elibrary.imf.org/view/journals/002/2016/028/article-A002-en.xml?result=5&rskey=jn9fR5&utm. (1.08.2025)

International Organization for Migration. (tarih yok). *World Migration Report Data Snapshot:* https://worldmigrationreport.iom.int/sites/g/files/tmzbdl1691/files/documents/WMR-Data-Snapshot-Top-Origin-and-Destination-Countries.pdf. (25.07.2025)

IOM. (2021, Aralık 2021). *World grows with 281 million migrants; Bangladesh is the 6th largest migrant sending country, IOM*: https://bangladesh.iom.int/news/world-grows-281-million-migrants-bangladesh-6th-largest-migrant-sending-country. (25.07.2025)

Jilani, H. (2025, Temmuz 25). *Monsoons claim hundreds of lives across South Asia*. Financial Times: https://www.ft.com/content/e4eb48a3-a178-4858-b11f-98e704db4dce. (6.08.2025)

Kaldor, G. (2025, Mart 7). I*ndia-Bangladesh Dispute Over the Teesta River*. Menga: A Crisis For International Law, Renewable Matter: https://www.renewablematter.eu/en/india-bangladesh-teesta-river-filippo-menga-crisis-for-international-law. (29.07.2025)

Kartiki, K. (2011). Climate change and migration: a case study from rural Bangladesh. *Taylor&Francis*, *19*(1), 23-38.

Kishtwari, S. (2024, Nisan 16). *India and Bangladesh must address climate migration together*. Climate Diplomacy: https://climate-diplomacy.org/magazine/environment/india-and-bangladesh-must-address-climate-migration-together. (1.08.2025)

Macrotrends.(tarih yok). *Bangladesh Population Density*. Macrotrends: https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/bgd/bangladesh/population-density. (10.08.2025)

Macrotrends. (tarih yok). *Bangladesh Rural Population*. Macrotrends: https://www.macrotrends.net/global-metrics/countries/bgd/bangladesh/rural-population#:~:text=Bangladesh%20rural%20population%20for%202023,a%200.44%25%20decline%20from%202020. (10.08.2025)

Mecra. (2025, Şubat 13). *Modi liderliğindeki Hindistan'da Müslüman karşıtı nefret söyleminde büyük artış yaşandı*. Gzt: https://www.gzt.com/mecra/modi-liderligindeki-hindistanda-musluman-karsiti-nefret-soyleminde-buyuk-artis-yasandi-3792859. (27.11.2025)

Pandey, S. (2022, Kasım 1). *Can climate diplomacy revive SAARC?*. The Kathmandu Post: https://kathmandupost.com/columns/2022/11/01/can-climate-diplomacy-revive-saarc#:~:text=Regional%20climate%20diplomacy%20could%20help,can%20spearhead%20regional%20climate%20diplomacy. (6.08.2025)

Prothomalo English. (2022, Haziran 9). *Tk 6.78tr budget proposed for 2022-23 fiscal*. Prothomalo English: https://en.prothomalo.com/business/local/tk-678tr-budget-proposed-for-2022-23-fiscal. (27.11.2025)

Rahman, A., Singh, C., ve Srinivas, A. (2024, Nisan). Migration Along Bengaluru's Rural–Urban Continuum: Implications for Household Well-being and Climate Change Adaptation. Indian Journal of Human Development, 18(1), s. 56-75. (10.08.2025)

Rahman, S. R. (2025, Mayıs 6). *Climate change and its impact on regional security: A South Asian Perspective*. https://www.dhakatribune.com/opinion/specials/380475/climate-change-and-its-impact-on-regional. (6.08.2025)

Rakib, M. (2025). Indo-Pacific: Bangladesh's Strategic Move to Geopolitics and Climate Security Concerns. *Journal of Education, Social Sciences & Humanities*, *3*(2), 122-135.

Sarkar, S. (2021, Aralık 21). Climate Change and Its Effects on Economy of Bangladesh. S. K. Chaudhury, S. Sarkar, & P. T. Krishna (Dü.) içinde, *Impact of Urbanization on Physical and Social Environment* (Cilt 1, s. 151-161). Andhra Pradesh, India: Desh Vikas Publications. (24.07.2025)

SAT Editorial Desk. (2025, Temmuz 10). *The Shared Storm: South Asia's Climate Crisis*. South Asia Times: https://southasiatimes.org/the-shared-storm-south-asias-climate-crisis/. (6.08.2025)

TDK. (tarih yok). Güvenlik., TDK: https://sozluk.gov.tr/. (31.07.2025)

The Global Economy. (tarih yok). *Bangladesh: Employment in agriculture*. TheGlobalEconomy.com:https://www.theglobaleconomy.com/Bangladesh/Employment_in_agriculture/. (24.07.2025)

Trading Economics. (tarih yok). *Bangladeş Ortalama Yağış Miktarı*. Trading Economics: https://tr.tradingeconomics.com/bangladesh/precipitation. (30.06.2025)

Tran, D. M., Iqbal, SM. S., & Hasan, M.E. (2025, Kasım 7). *New tool capturing the unseen climate change costs in Bangladesh*, Devpolicy Blog: https://devpolicy.org/new-tool-capturing-the-unseen-climate-change-costs-in-bangladesh-20251107/. (27.11.2025)

Ünlü, H. (2024, Ağustos 20). *Bangladeş'te Siyasi Değişim*. Türkiye Araştırmaları Vakfı: https://www.turkiyearastirmalari.org/2024/08/20/yayinlar/analiz/bangladeste-siyasi-degisim/. (31.07.2025)

Veer, A. (2025). *Climate Change Exposes Bangladesh to Greater Risk*. Bologna Institute for Policy Research: https://bipr.jhu.edu/BlogArticles/31-Climate-Change-Exposes-Bangladesh-to-Greater-Risk.cfm#:~:text=The%20World%20Risk%20Index%202023,people%20to%20migrate%20into%20cities. (27.11.2025)

World Bank. (2022, Ekim 31). Key Highlights: Country Climate and Development Report for, World Bank Group: https://www.worldbank.org/en/news/feature/2022/10/31/key-highlights-country-climate-and-development-report-for-bangladesh. (10.08.2025)

World Health Organization Data. (tarih yok). *Bangladesh, World Health Organization Data*: https://data.who.int/countries/050 (24.06.2025)

Worldometer. (tarih yok). *Bangladesh CO2 Emissions, Worldometer*: https://www.worldometers.info/co2-emissions/bangladesh-co2-emissions/. (24.06.2025)

Zaheer, N. (2024). Climate Change-Induced Urban Migration and its Impacts on Cities: A Case Study of Bangladesh. *ResearchGate*, *42*(2), 74-97.

Extended Abstract

This study investigates how the accelerating impacts of global warming and the climate crisis shape Bangladesh's political stability, environmental security, and regional geopolitical dynamics. Due to its geographical location in the Ganges–Brahmaputra–Meghna Delta, dense population, and high dependency on climate-sensitive sectors such as agriculture and fisheries, Bangladesh is one of the world's most climate-vulnerable countries. The country faces frequent and severe floods, cyclones, erosion, salinization, heatwaves, and irregular monsoon patterns. These environmental pressures increasingly interact with political, economic, and social structures, transforming climate change from a purely ecological problem into a multidimensional political and security challenge.

The article employs qualitative research methods—including historical analysis, content analysis of policy documents, and a review of scientific and institutional reports—to examine how Bangladesh experiences climate risks and how these risks influence internal governance, migration patterns, resource management, and regional security relations. Findings demonstrate that climate-induced threats in Bangladesh are no longer confined to environmental degradation; instead, they create socio-economic instability, population displacement, urban pressure, diplomatic tensions, and cross-border security risks. Consequently, climate change emerges as a structural factor shaping both domestic politics and Bangladesh's foreign policy orientation.

One of the central issues explored is how climate-related environmental changes directly affect Bangladesh's internal stability. Rising temperatures and altered rainfall patterns have decreased agricultural productivity, threatened coastal livelihoods due to salinization, and disrupted traditional rural economies. As extreme weather events increase in frequency, millions of people face recurrent displacement. Internal displacement has intensified rural-to-urban migration, particularly toward cities such as Dhaka and Chittagong, resulting in overcrowding, unemployment, social inequality, and increased pressure on infrastructure. These conditions elevate social tensions and challenge state capacity in service provision, disaster response, and long-term planning. Thus, environmental insecurity becomes intertwined with socio-political fragility.

The study further analyses the role of climate change in shaping Bangladesh's external relations. The country shares 54 transboundary rivers with India, making water management a major geopolitical concern. Changes in monsoon regimes, glacier melt in the Himalayas, and extreme flood cycles influence river flow volumes, often triggering diplomatic friction. Disputes over water sharing, such as the long-standing tensions surrounding the Teesta River, reveal how climate variability aggravates interstate mistrust. Bangladesh's efforts to seek alternative partners, notably China, for river management and infrastructure projects add new layers of geopolitical complexity, reshaping regional power dynamics in South Asia.

Climate-induced migration is another critical dimension addressed in this study. Bangladesh is simultaneously a source, transit, and destination country for migration influenced by climate factors. Internal climate displacement fuels urban vulnerabilities, whereas external migration—particularly toward India and Gulf countries—affects bilateral relations and exposes migrants to precarious conditions. At the regional level, unmanaged climate migration has the potential to provoke security dilemmas, heighten border tensions, and contribute to rising nationalism and exclusionary policies in neighboring states. These processes demonstrate how environmental change produces spillover effects that extend beyond national borders.

The study also evaluates Bangladesh's national strategies and policy responses to climate risks. Over the past decades, the country has developed an extensive framework of adaptation and resilience policies, including the Bangladesh Climate Change Strategy and Action Plan (BCCSAP), the National Adaptation Plan, and multiple sectoral strategies for disaster management, agriculture, water resources, and coastal protection. Bangladesh has become a global leader in community-based adaptation, early warning systems, and innovative practices such as floating agriculture, saline-resistant rice varieties, and delta management techniques. At the same time, large-scale initiatives such as the Climate Resilience Pilot Program (PPCR) and investments in coastal embankments, cyclone shelters, and flood-control infrastructure reflect attempts to integrate climate resilience into national development planning.

However, the effectiveness of these policies remains constrained by financial limitations, demographic pressures, and governance challenges. The increasing severity of climate impacts demands more comprehensive, multi-sectoral strategies that link climate adaptation with disaster risk reduction, migration governance, water diplomacy, and sustainable economic

planning. The study argues that Bangladesh must adopt an integrated national security approach that places climate change at the center of political decision-making rather than treating it as a sectoral issue.

On the regional and global scale, Bangladesh has adopted a proactive diplomatic stance. It is an active member of forums such as the Climate Vulnerable Forum (CVF) and advocates for climate justice, loss-and-damage financing, and fair adaptation support for developing countries. The country's balancing strategy among major powers—India, China, and the United States—illustrates the geopolitical dimension of climate vulnerability. Bangladesh's pursuit of enhanced regional cooperation on water management, migration coordination, and disaster warning systems underlines its recognition that climate change is a shared regional threat requiring collective solutions.

The study concludes that climate change functions as a transformative force redefining Bangladesh's political, social, and security landscape. Climate risks intensify existing vulnerabilities, create new forms of insecurity, and influence both domestic governance and foreign policy behavior. Thus, addressing climate change is not only an environmental necessity but a political imperative. The findings suggest that Bangladesh's long-term stability will depend on its ability to integrate climate resilience into national security planning, strengthen regional cooperation mechanisms, secure sustainable international financing, and implement innovative adaptation strategies that protect both people and ecosystems.